

Učebnice českého jazyka na prahu 21. století

BcA. Kristýna Tučková

Diplomová práce
2010/2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **BcA. Kristýna TUČKOVÁ**
Osobní číslo: **K08156**
Studijní program: **N 8206 Výtvarná umění**
Studijní obor: **Multimedia a design – Grafický design**

Téma práce: **Učebnice českého jazyka na prahu 21. století**

Zásady pro vypracování:

TEORETICKÁ ČÁST:

1. Pohled do minulosti – podoba učebnic ve 20. století
2. Snaha významných tvůrců o pokrokové vzdělání
3. Význam písma a jeho vliv na podobu učebnic
4. Současný stav edukačních materiálů
5. Aktuální trendy – využití nových technologií

Rozsah práce minimálně 40 normostran.

PRAKTICKÁ ČÁST:

6. Vlastní grafické řešení edice učebnic ČJ pro 1. stupeň ZŠ.

Tištěná maketa – grafická úprava obálek, vnitřních stran, pracovního sešitu a doplňkových materiálů s využitím vlastních ilustrací.

7. Plakát k učebnicím

Odevzdat závěrečnou práci nahráním souboru ve formátu pdf do portálu, dále odevzdat 2 ks teoret. práce v tištěné podobě a 2 ks v elektronické formě na CD.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

Prostudujte veškeré možné materiály vztahující se k tématu. Využijte dostupné archivní, knižní, oborové i elektronické fondy v rámci ČR. Všechny zdroje řádně uveďte v seznamu použité literatury.

Vedoucí diplomové práce:

M. A. Lenka Baroňová

Ústav reklamní fotografie a grafiky

Datum zadání diplomové práce:

27. listopadu 2010

Termín odevzdání diplomové práce:

20. května 2011

Ve Zlíně dne 16. února 2011

doc. MgA. Jana Janíková, ArtD.

Janíková
děkanka

Gregor
Mgr. Lukáš Gregor
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské/diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská/diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou/diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou/diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské/diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské/diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 6. 5. 2011

K. Proch!
KAROLINA TVŮRKOVA

.....
Jméno, příjmení, podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opis nebo rozmnožení.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato práce se zabývá proměnami podoby učebnic českého jazyka pro první stupeň základní školy v průběhu 20. století. Představuje charakteristiku učebnic s důrazem na vizuální stránku a podobu ilustrací. Zdůrazňuje funkci použitého písma a jeho vliv na podobu učebnic. V bohaté obrazové části přináší ukázky učebnic českého jazyka od začátku 20. století až do současnosti. Popisuje moderní edukační metody v současnosti s využitím počítačových technologií.

Praktickou částí je vlastní řešení edice učebnic českého jazyka s pracovním sešitem a čítankou pro 2. až 5. ročník ZŠ. Představena je grafická úprava učebnice s využitím autorových ilustrací. Doplněna propagačním plakátem a sešity.

Klíčová slova: učebnice českého jazyka, písmo, aktuální trendy ve výuce, počítačové technologie

ABSTRACT

This work presents the history of Czech language textbooks in the 20th century, containing characteristics of the books with emphasis on the graphic design and illustrations. It presents the way selected typefaces influence the appearance of textbooks. In its rich image part it shows samples of Czech language textbooks dated from the beginning of the 20th century up to present.

In the second part of this work there is presented the new edition of Czech language textbooks with workbooks and reading books at grammar school level. All designed using author's illustrations. It includes a poster and a workbook.

Keywords: Czech language books, typeface, contemporary methods in education, IT technologies

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji Lence Baroňové za vedení této práce. Velký dík patří mojí rodině.

Připomenutí všem matkám

V každé chvílce denního života pamatujte na své zdraví a na zdraví své rodiny. Zdraví je základ všeho. Zdravá, svěží, veselá matka je nevyčerpatelným pokladem štěstí rodinného. A děti jsou tím šťastnější v životě, čím déle je jim matka zachována.

Úryvek z knihy *Čítanka o největším bohatství – K lepšímu životu*

Sestavil Fr. Kučera, 1926, nákladem České okresní péče o mládež v Ústí nad Labem

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I. TEORETICKÁ ČÁST	11
1. PODOBA UČEBNIC VE 20. STOLETÍ	12
1.1 Učebnice odrazem doby	12
1.2 Počátek 20. století	13
1.3 První republika	13
1.4 Období během 2. světové války	14
1.5 Padesátá léta	14
1.6 Období normalizace	15
1.7 Změny v devadesátých letech	15
2. VÝVOJ ČESKÉ KNIHY	18
2.1 Významní tvůrci české knihy	18
2.2 České učebnice	23
3. PÍSMO A JEHO VLIV NA PODOBU UČEBNIC	25
3.1 Písma pro učebnice ve 20. století	26
3.2 Současné podoby	26
3.3 Písmo pro budoucnost	29
4. SOUČASNÁ PRAXE	30
4.1 Co znamená RVP	30
4.2 Schvalování učebnic	30
4.3 Učebnice podle základních okruhů vzdělání	31
5. AKTUÁLNÍ TRENDY – NOVÉ TECHNOLOGIE	33
5.1 Škola v 21. století	33
5.2 Projekt vzdělání	34
5.2.1 i-učebnice	35
5.2.2 Systém FlexiLearn	36
5.3 Nové psací písmo	37
5.3.1 Původ psacího písma	37
5.3.2 Návrh Comenia Script	37
5.3.3 Zkušenosti z výuky	39
5.3.4 Vlastní zkušenost	40
5.4 Multimediální interaktivní slabikář	41

6. OBRAZOVÁ DOKUMENTACE	45
II. PRAKTICKÁ ČÁST	100
7. EDICE UČEBNIC – REALIZACE	101
7.1 Charakteristika učebnice	101
7.2 Autorské ilustrace	102
7.3 Použité písmo	103
III. PROJEKTOVÁ ČÁST	104
8. UKÁZKY ŘEŠENÍ EDICE	105
8.1 Učebnice českého jazyka pro 2. ročník	105
8.2 Edice učebnic s pracovními sešity	109
8.3 Čítanky	111
8.4 Doplnkové materiály	112
8.5 Plakát	113
ZÁVĚR	114
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	115
SEZNAM PŘÍLOH	116

ÚVOD

Učebnice jako médium vzdělávacího systému prošly dlouhým vývojem a velkými změnami. Od papírových učebnic k dnešním interaktivním, fungujícím v prostředí počítače. Na moderní edukační materiály jsou kladeny vysoké nároky. Kvalitní učebnice by měly obsahovat pečlivě vybrané, ověřené informace poskytované v souladu s moderními didaktickými postupy. Základním požadavkem je schopnost předávat informace zábavnou formou, motivovat děti k aktivnímu zpracování informací, procvičovat čtení s porozuměním. Navíc je žádoucí sloučit jednotu obsahu s výtvarnou podobou v harmonický celek.

Pokud chci vyvolat v dětech zájem o učení, nemohu jim nabídnout odbytou ledabyle zpracovanou učebnici. Musím jít příkladem a kvalitou táhnout duše ještě lačné po vzdělání. Z vlastní zkušenosti, na příkladu svých malých dětí, vidím, že je dětem zvědavost naprosto přirozená. Ve věku tří až pěti let jsou jejich dny naplněny neodbytnými otázkami po smyslu světa i fungování všech věcí. Čím dál tím víc si uvědomuji, že děti po nás nechtějí, abychom jim svět zjednodušovali, abychom jim překládali to, co ony samy vidí, do omezených dětských říkanek, které si beztak vymysleli dospělí snad ze stesku po letech dětství. Děti jsou schopny vnímat složité procesy světa, často je chápou a přijímají lépe než my dospělí.

Proč se děti tedy snažíme pozavírat do jakýchsi institucí, kde je budeme vzdělávat? Od osmi do čtyř odpoledne to má být povinnost a pak už jen zábava. Ve skutečnosti tomu tak není – člověk se učí celý život. A nemůže s tím přestat snad ani kdyby chtěl, protože vývoj i životní situace se neustále mění a člověk je nucen na všechny proměny kolem sebe nějak reagovat. Nelze se tomu vyhnout. Leda, že člověk naprosto rezignuje a vzdá se.

Kde děláme chybu, když přirozeně zvědavé děti lačnící po odpovědích na svoje otázky okamžikem zahájení školní docházky ztratí o vzdělání zájem a učení jim je na obtíž? Zůstane jen otravnou povinností, kterou plní kvůli rodičům a učitelům. Možná by na tuto otázku měli odpovědět psychologové. Určitý nezáměr může být daný vývojovou fází v životě člověka. Přesto se domnívám, že tato fáze nezájmu nemůže trvat celou základní, případně střední školu.

Na vzdělání by měl mít hlavní zájem stát, tedy jeho odpovídající instituce. Vzdělaní lidé jsou schopni přinášet společnosti více užitku. Vždy s sebou nesou víc. Vzdělání dětí na

základních školách tak vlastně nezačíná zápisem do prvních tříd a příchodem žáčka ke svému místu v lavici. Začíná vzděláváním učitelů na pedagogických fakultách. Snaha změnit nějakými reformami kvalitu výuky na základních školách by měla směřovat k výuce samostatných kreativních pedagogů, kteří jsou schopni vést děti ve školách a ještě jim vštípit nějaké vědomosti.

Nemyslím si, že by jedna dvě učebnice měly takovou sílu, aby v dětech vyvolaly hlubší zájem o učení. Přesto mám neodbytný dojem, že kvalitně zpracovaná kniha může svou estetickou hodnotou zlepšovat čas strávený „nad učením“. Myslím si, že kvalitně provedená práce patří k výchově jako její nedílná součást. Na výsledku je vždy vidět, jestli danou činnost někdo vykonával se zájmem a rád. Samotný výsledek může ostatní pozitivně ovlivnit. Lajdácky provedená práce a nedbalý přístup k povinnostem jsou také vidět. Děti jsou určitě k těmto věcem vnímavé a velmi rychle se zorientují v požadavcích, které na ně klademe.

S pojmem krása se v dnešní době moc neoperuje. Přesto by měl mít své místo ve vzdělání. Krásně a čistě provedená kniha kvalitního obsahu by měla uživatele naplnit radostí z poznávání.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. PODOBA UČEBNIC VE 20. STOLETÍ

Na rozdíl od některých titulů v dnešní době nelze učebnicím vydávaným v období první republiky upřít snahy o kvalitní podobu. Nejen svým obsahem, ale také čistou úpravou, kde nad vydavatelskými experimenty vítězí čistota formy, jednoduché a přehledné členění stránek. Pro sazbu knih určených dětem se užívalo dobře čitelného písma. Využívá se antikvy dynamické (například Garamond) nebo přechodové (Baskerville). Snad se nám učebnice té doby mohou zdát příliš strohé, ale možná že v dnešní době tolik populární snaha o hravost za každou cenu je na škodu věci a dětská představivost při kvalitním vedení učitelem dokáže z jednoduchých čistých stránek se základními informacemi vstřebat přesně to potřebné množství informací, které jim pedagogové chtěli vštípit.

Naproti tomu se v bujném období po revoluci v roce 1989 uvolnil trh a do té doby nabídka svázaná pouze se Státním pedagogickým nakladatelstvím se rozšířila do nepřehledného množství. K tomu přispívá i postupné zavádění Rámcových vzdělávacích programů, které již nenařizují přesné osnovy shodné všem základním školám, pouze vymezují okruhy a rozsah učiva. Učebnice tedy volí každá škola dle svého uvážení a doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Dalším velmi výrazným novým prvkem ve vzdělávání v současnosti je rozšíření počítačových technologií. Postupné zavádění počítačů do výuky už od prvních ročníků základních škol přináší nové požadavky na podobu edukačních materiálů. Učebnice tak pomalu opouštějí svůj tradiční papírový prostor a rozšiřují se i do interaktivního světa počítačů.

1.1 Učebnice odrazem doby

Podoba učebnic je dokonalým obrazem doby. Zvláště vyniká srovnání ukázek z různých období 20. století. Použitá písma, ilustrace, formát i obsah ilustrují dobu svého vzniku. Učebnice mohou být malou sondou do sociálního a kulturního prostředí doby v určitém státě. Bylo by jistě zajímavé porovnat též učebnice z různých zemí v určité době. Dvacáté století bylo bohaté na dějinné zvraty, ať už se jedná o rozpad monarchií začátkem století, první i druhou světovou válku, vznik nových států, rozdělení Evropy

na demokratický západ a komunistický blok na východě nebo opětovné sjednocování v rámci Evropské unie. Všechny tyto skutečnosti se jistě zobrazily i v knihách určených výchově dětí a mládeže.

1.2 Počátek 20. století

Zůstaňme však na území naší republiky. Prvními knihami, které sloužily k učení čtení, byly náboženské texty a pro děti upravené zjednodušené příběhy z Bible. První slabikáře byly poměrně strohé knížky pro školy katolické a evangelické, postupně se přidávaly knihy sepsané učiteli, které již zohledňovaly dětskou potřebu vnímat více smysly, byly tedy doplněny ilustracemi. Více se o tomto tématu rozepisují ve své bakalářské práci z roku 2008.¹

V období rakousko-uherské monarchie se v učebnicích českého jazyka v úvodu objevuje portrét vládnoucího císaře. Je velmi zajímavé, že krátce po založení samostatné Československé republiky učebnice mateřského, tedy českého jazyka zůstávají víceméně stejné. Jen se na místě císaře objevuje portrét prezidenta T. G. Masaryka. Knihy z této doby vynikají důrazem na lásku k vlasti a rodnému jazyku. Prakticky vždy je v úvodu text hymny české i slovenské. Učebnice je souborem tradičních lidových textů básní, říkanek i pohádek. Často jsou základem příběhy se silným morálním ponaučením. Tisky prvních učebnic konce 19. a začátku 20. století vynikají svou strohostí. Charakteristické jsou černobílé pérovkové ilustrace, zajisté vycházející z nutnosti jednoduchého tisku (např. ukázka č. 1 a 2 v obrazové příloze). V porovnání s dnešní nabídkou vypadá naprosto neskutečně, že by někdo děti nutil učit se číst a psát z takových „nezáživých“ učebnic.

1.3 První republika

V období první republiky se u nás rozšířila produkce původních originálních učebnic čtení a psaní pro základní školy. Učebnice, které nekopírovaly stále dokola stejné říkan-ky, ale autoři se snažili uvést originální tvorbu. V této době také vznikají různé nové metody výuky prvotního čtení a psaní. Tak jak je celá společnost zachváćena radostnou myšlenkou samostatného státu a vznikem všeho nového československého, tak i učitelé

a další autoři slabikářů a čítanek přicházejí s novými myšlenkami ve výuce čtení a psaní. Za všechny uveďme Františka Kožíška a jeho dodnes známý slabikář Poupata. Kožíšek jako jeden z prvních předložil dětem slabikář jako knihu hravou, pestrou, s ilustracemi Marie Fischerové-Kvěchové. Knihu, která byla dětem partnerem v učení. Vycházela z jejich světa. Taková kniha je ukázkou dojemné péče o děti školou povinné.² Po zpravidla černobílých výtiscích dřívějších učebnic, které byly navíc často doplněny ilustracemi například Mikoláše Alše, ovšem vždy stejnými, opakujícími se, byla tato kniha s originálními texty i ilustracemi na míru malou revolucí. Mnoho Kožíškových říkadel zlidovělo a dodnes jimi nevědomky učíme naše děti mateřskému jazyku, aniž bychom tušili, kdo je napsal. Sám František Kožíšek nezůstal u jedné knihy, napsal jich několik, spolupracoval i s dalšími autory, a tak v plodné době první republiky vzniklo mnoho originálních učebnic. K dalším tvůrčím autorům této doby patří například Adolf Frumar, Jan Jursa, Josef Kubálek a další.

1.4 Období během 2. světové války

Ještě ve čtyřicátých letech 20. století pokračuje hojné vydávání učebnic a čítanek originálních, přinášejících nové metody výuky čtení a psaní. Učebnice z této doby byly většinou dotisky knih dříve vydaných, doplněné o informační texty o vydavateli také v německém jazyce (např. obr. 7, 8). Vzhledem k válečným okolnostem je možné říci, že jsou chudší co do výtvarného zpracování. Vítězí jednoduchost v řešení, omezená barevnost, tisk na méně kvalitní papír.

Učebnice by měly být v podstatě apolitické publikace. Lze je ovšem na první pohled zařadit do dobového kontextu použitými ilustracemi a uvedenými texty, kde se zdůrazňuje láska k vlasti, poslušnost rodičům, mravní zásady. Postupně se také mění v nástroj zpracovávání dětí politickou agitací.

1.5 Padesátá léta

Nevinné obrázky šťastných dětí hrajících si spokojeně na dvorku, jimž tatíček Masaryk prostřednictvím knihy káže o čistotě chování a lásce k vlasti, střídají kombajny, úderníci

a šťastní pionýři, jejichž rudé šátky na slunci hoří. Na úvodním místě učebnic prezidenta „tatíčka“ střídají Gottwald a Stalin. První kniha, kterou byl slabikář, výše uvedenou dobovou deformací nepůsobila tak okatě, ale čím děti rostly a pobíraly rozum, pasáže ze života dělníků a pionýrů nabývaly vrchu.

Těžko si v dnešní době představit učebnici českého jazyka, kde je v místě frontispisu uvedena fotografie současného prezidenta.

1.6 Období normalizace

V 70. a 80. letech můžeme vypočítat jistou stagnaci v podobě učebnic. Připravovány byly pod dohledem několika prověřených odborníků. Obsah zůstává na dlouhá léta takřka neměnný, a pokud se nějaké úpravy vyskytnou, znamenají další omezení vtipnějších, odlehčenějších textů, nadsázky nebo ilustrací. S takovými učebnicemi vyrostla moje generace čtenářů. A tak přesto, že nemůžeme v učebnicích z této doby hledat nějaké originální myšlenky, ve mně vždy vyvolávají příjemné vzpomínky na první čtená slova a máma vždy bude mlít maso, byť dnes dává přednost vegetariánské stravě.

1.7 Změny v devadesátých letech

Mnoho autorů nových učebnic je z řad pedagogů, kteří nebyli spokojeni s kvalitou nebo zaměřením dostupných učebnic. Rozhodli se tedy zúročit svoje zkušenosti vzdělávání dětí a vytvořili nové učební materiály. Často byly původně myšleny jen pro vlastní použití, případně pro použití v rámci jedné školy, ale poptávka po nových metodách postupně rozšířila některé neobvyklé žádané učebnice na velkou část škol. Autoři často vydávali svoje učebnice ve vlastních nákladech, případně zakládali malá nakladatelství právě pro potřeby vydávání originálních učebnic. Doporučené publikace k výuce na základních školách procházejí recenzemi odborníků a jejich užití ve školách schvaluje Ministerstvo školství tzv. doložkou, která má být zárukou kvality dané publikace.

Dochází tedy na školách k dosud neznámému jevu a tím je komerční jednání, respektive obchodní způsob využívání učebnic. Takže kromě již zavedených nakladatelství, která

většinou prošla privatizací po revoluci a jejichž produkci učitelé základních škol měli v povědomí, objevují se nová nakladatelství, často specializovaná pro potřeby například předškolního vzdělávání, výuku dětí se specifickými poruchami učení (dyslexie, dysgrafie atp.), jejichž nabídku školy poznávají na specializovaných veletrzích a seminářích organizovaných po celé České republice i na Slovensku.

Často dochází ke vzniku obsahově zajímavých knih, jistě přínosných pro vzdělávání, ale ve velmi špatné grafické úpravě, s ilustracemi v horším případě složenými z „clipartů“, případně „namalovanými paní učitelkou na výtvarku“. Její kvality pro výuku žáků nelze zpochybňovat, nicméně knižní ilustrace je svébytná disciplína vyžadující odborníky. V případě učebnic je práce navíc komplikovaná přesnou podobou některých cvičení a příkladů, nelze ji tedy podceňovat. Spolu s grafickou úpravou není vhodné na těchto částech přípravy učebnice šetřit, což se bohužel často děje. Tuto praxi je možné sledovat i u zavedených velkých nakladatelství. Pravděpodobně snaha ušetřit žene vydavatele k nesmyslným řešením a nepřeborné množství skutečně ošklivých učebnic je toho dokladem. Když si uvědomíme, že tyto knihy se dostanou skutečně ke všem dětem na základních školách, tím spíš bychom měli dbát na to, aby byly kvalitně zpracované nejen po obsahové stránce, ale i po té formální. I kdyby to byla jediná kniha, která se dětem v současnosti dostane do ruky, měla by být kvalitně zpracovaná. Stále více odborníků si stěžuje, že děti málo čtou, častěji tráví čas ve virtuálním světě internetu, ale ve školách se ke knihám aspoň v podobě učebnic dostanou.

Smutné je, že ani velká nakladatelství nedbají tradice kvalitní grafické úpravy knih, kterou bývala naše země proslulá. Nakladatelství by mohla jít příkladem všem ostatním, kteří se rozhodli vytvořit učebnici, jsou odborníky ve svém oboru, ale typografii a grafické úpravě nerozumí. Bohužel výrazné zjednodušení počítačových technologií a jejich velké rozšíření činí z původně vysoce profesionalizované činnosti, jakou příprava knih vždy bezesporu byla, laickou záležitostí, kterou s osobním počítačem zvládne každý. Téma dostupnosti počítačových programů vyvolávající pocit, že na přípravě knihy, případně učebnice není nic složitého, bylo už zmiňováno mnohokrát.

Způsob, jakým Ministerstvo školství schvaluje učebnice a doložkou doporučuje k výuce, je založen také jen na obsahové stránce daných učebnic. Příslušná komise posuzuje

kvalitu textů, nezabývá se ilustracemi a úpravou. Je těžké hodnotit výtvarnou stránku knih z úřednického hlediska. Ještě složitější by bylo zavádět nějaká opatření, aby se eliminovalo množství učebnic špatných po grafické a výtvarné stránce. Kdo by určoval daná pravidla a kdo by dohlížel na jejich dodržování? Těžko si představit, že bychom dnes zřizovali výtvarné komise. Není možné, že by dnes byla nějaká učebnice odmítnuta „jen“ proto, že se někomu nelíbí použité ilustrace, když je tato disciplína často ovlivněna osobním vkusem každého člověka.

Jako jedinou skutečně schůdnou cestu v tomto směru vidím snahu nakladatelství vytvářet kvalitní a krásné učebnice a dobrým příkladem táhnout ostatní. Jsme zase u otázky vychování obecného vkusu naší společnosti.

Jako určité měřítko kvality může vydavatelům sloužit soutěž Nejkrásnější české knihy, která se koná každý rok. V ní jsou odbornou porotou vybírány nejlepší publikace za jeden daný rok v několika kategoriích. Je příznačné, že do kategorie učebnic bývá již tradičně přihlašováno velmi málo knih. Pro nakladatele může být odrazující částka za účast v soutěži (poplatek 500 korun za publikaci). Některé navíc může rozladit jistá nespravedlnost, kdy za jimi přihlášenou knihu dostane cenu jen tiskárna za dobré polygrafické zpracování, která peníze za přihlášku nedala. A tak jsou oceněné učebnice tradičně z těch, které vznikají experimentálně například jako původně studentský projekt, nebo podporující výukový program expozic některého z muzeí a podobně. Originální učebnice pro základní školy jsou skutečnou Popelkou.³

2. VÝVOJ ČESKÉ KNIHY

Pohled na knihu jako celek, tedy grafická úprava knih, je samostatnou disciplínou teprve od počátku 20. století. Jednotné výtvarné řešení obálky knihy, titulu i vnitřních stran nebylo samozřejmostí. Vydávané knihy měly obvykle papírové nebo plátěné desky, zdobené zlacenými ornamenty. Desky sloužily spíše jako ochrana vnitřku knihy, nefungovaly jako výrazný prostor s jasným výtvarným potenciálem. Tento přístup se pomalu měnil. Postupně se utvořil systém jednotného řešení obálky, titulního listu i vnitřních stran knihy. Takové jednotné řešení je pro dnešní grafické úpravce již samozřejmostí, naopak jej i vědomě porušují. V případě některých titulů se dá říci, že spíše nevědomě, opět ztrácejí onen koncepční přístup k řešení knihy jako celku. Stává se, že někdy vizuálně zajímavá nebo poutavá obálka vůbec neodpovídá obsahu knihy ani její úpravě.

2.1 Významní tvůrci české knihy

Vývoj knihy u nás se v tomto ohledu nelišil od vývoje v celé Evropě. Pokusy o novou knihu v originální grafické úpravě s ladícími ilustracemi přináší snahy literárního okruhu okolo časopisu „Moderní revue“ (vycházela 1894–1925), jejímž ideovým inspirátorem byl Arnošt Procházka.⁴ Zakladatelský význam pro moderní českou knihu má dílo především malířky a grafičky Zdenky Braunerové (1858–1934). Přiznává inspiraci dílem anglického básníka a výtvarníka Williama Morrisa, který významně ovlivnil podobu moderní knihy v Anglii na sklonku 19. století. Zdenka Braunerová se snažila přinést i české knize moderní podobu, která by však vycházela z klasických vzorů naší historie. To se jí povedlo v úpravě knihy Viléma Mrštíka Pohádka máje, která poprvé vyšla v její úpravě v roce 1897 a poté byla opakovaně vydávána a Z. Braunerovou upravována. V duchu vyjádření, aby vnitřní kvalita knihy odpovídala i její vnější podoba, upravovala Zdenka Braunerová mnoho dalších knih, dále své výtvarné snahy spojila s iniciativou Moderní revue a její Knihovny Moderní revue. Tím byly položeny základy moderní české knihy, která se v průběhu 20. století dále vyvíjela.⁵

Do popředí zájmu se dostávají také doprovodné ilustrace. Svěbytný prostor si vybuduje typografie v čele s předními tvůrci originálních českých písem. Je třeba jmenovat některé tvůrce oboru, kteří měli významný vliv na rozvoj moderní české knihy a typografie.

Významným tvůrcem mnohostranných zájmů, který zasáhl do vývoje moderní české knihy, byl grafik, malíř a pedagog Vojtěch Preissig (1873–1944). Je autorem mnoha ilustrací a originálních úprav knih pro Spolek českých bibliofilů. Věnoval se tvorbě českého písma a specifikům diakritiky. Jeho velkým přínosem bylo vytvoření původního tiskového písma (Preissigova antikva z roku 1925).⁶

Za další zakladatelskou osobnost moderní knižní kultury je považován typograf Karel Dyrnk (1876–1949). Redigoval časopis Typografia, jako technický ředitel Státní tiskárny ji pozvedl na moderní knihtiskařský závod a vytvořil tu první moderní písmolijnu. Upravil a vytiskl řadu pěkných knih. Navrhl několik nových písem, především originální antikvy. Spolupracoval s V. Preissigem, společně byli také autory teoretických a metodických prací z oblasti knižní úpravy.⁷ Věnoval se teorii problematiky českých akcentů.

Významným typografem, malířem a grafikem 20.–30. let 20. století byl Slavoboj Tusar (1885–1950). Věnoval se knižní grafice, tvorbě plakátů a teoreticky hodnotil rozvíjející se masovou reklamní tvorbu. Je autorem původních českých písem s národním charakterem. Digitalizovanou Tusarovu antikvu vydala Střešovická písmolijna Františka Štorma.⁸

V meziválečném období se posílilo postavení grafických úpravců knih. K úspěšným autorům řadíme typografa Methoda Kalába (1885–1963). Jako ředitel Průmyslové tiskárny se zasloužil o výrobu písem Slavoboje Tusara i Karla Svolinského, spolupracoval se Spolkem českých bibliofilů a sdružením Hollar. Upřednostňoval čistou grafickou úpravu knih oproštěnou od secesní dekorativnosti, váhu připisoval dokonalé hodnotě písma.⁹

Rozvoj moderní české knihy souvisí s úsilím vydavatelů o knihu krásnou obsahem i úpravou. Často se jednalo o amatéry vydávající knihy ze záliby a z nadšení, spíše než o produkci profesionálních nakladatelů. Po vzniku samostatného státu se ediční tvorba rozšířila (např. edice Symposion Rudolfa Škeříka, bibliofilské tisky Arna Sáňky). Podobu moderní knihy ovlivňují výtvarníci (jmenujme aspoň Cyrila Boudu, Josefa Čapka, Jana Konůpka, Karla Svolinského, Jindřicha Štýrského, Toyen a mnoho dalších).

Josef Čapek (1887–1945) výrazně přispěl k podobě moderní knihy. Jeho originální řešení mnoha knižních obálek inspirují dodnes. Svým přesahem do literatury a spoluprací s bratrem Karlem zaujímá široké pole tvorby. Za velmi inspirativní doklad, že se Josef Čapek dokázal vcítit do dětské duše, je možné považovat jeho pohádky Povídání

o pejskovi a kočičce doplněné vlastními ilustracemi. I další ilustrace například ke knihám *Eduant* a *Francimor* Karla Poláčka nebo *Klabzubově jedenáctce* Eduarda Basse mají nespornou výchovnou a vzdělávací hodnotu, o čemž svědčí užití textů i kreseb také v současných čítankách.

Profesionální nakladatelé, kteří nevydávali bibliofilské tisky, se dostávají k ideálu krásné knihy vytyčenému Zdenkou Braunerovou pomaleji. Solidní výtvarnou úroveň vynikala produkce nakladatelství Františka Topiče. Vysoké nároky na tisky nakladatelství *Aventinum* kladl jeho zakladatel Otakar Štorch Marien. Prosazoval vydávání kvalitních knih s dobrou grafickou úpravou a ilustracemi. Vydával vlastní nakladatelský časopis *Rozpravy Aventina*, který měl širší kulturní dosah. Zřídil také výstavní síň *Aventinskou mansardu*, kde se pořádaly výstavy soudobého moderního umění. Stejně tak zřídil F. Topič známou výstavní síň *Topičův salón* na Národní třídě. Slouží jako ukázka nakladatelů, kteří svými aktivitami přesahovali rámec jednoho oboru a zasahovali do širšího kulturního prostoru.

Zahraniční podněty inspirovaly také český funkcionalismus. Avantgardní úpravy knih se objevují v produkci nakladatelství „Odeon“ Jana Fromka. I v knižní úpravě dochází k naplnění zásady, že „forma následuje funkci“. Knižní obálky jsou výrazně řešené, v jednoduché kontrastní barevnosti černé a červené. Novým pojmem je experimentální typografie. Používají se nová písma – grotesky často velmi tučných řezů a sazba minusek písma. Novinkou je využití fotografie v knižní úpravě a také avantgardními umělci tolik oblíbené koláže. Výrazným prvkem dobové úpravy knih je diagonální kompozice. Z autorů, kteří ovlivnili podobu knih v této době, je třeba jmenovat Jindřich Štýrského, Toyen a především typografa a grafika Karla Teigehe (1900–1951).

Dalším zajímavým podnikem byla *Družstevní práce* (od roku 1922). Produkci řídil a upravoval Ladislav Sutnar, výjimečná je jeho spolupráce s fotografem Josefem Sudkem. Výrazné jsou Sutnarovy úpravy knižních obálek v duchu avantgardní estetiky, například knihy G. B. Shawa z let 1930–1932 nebo obálky magazínu *Žijeme I–II* z let 1931 až 1932.

Ladislav Sutnar byl jedinečnou osobností širokého pole zájmů v oblasti vizuální kultury. Prosadil se jako designér užitných předmětů, jako jsou nápojové a jídelní servisy, dětské hračky, stavebnice a loutky. Významným způsobem přispěl k rozvoji moderního výstavnictví (design výchovně-vzdělávacích výstav u nás, výstavní pavilon Československa

na Světové výstavě v New Yorku v roce 1939). Od čtyřicátých let žil trvale v USA, kde významně přispěl k rozvoji informační grafiky, věnoval se reklamní tvorbě, pojmenoval problematiku jednotného vizuálního stylu firem. Působil také jako pedagog, vydal své poznatky v odborných publikacích (Controlled Visual Flow z roku 1943 a Shape, Line and Color z roku 1945). V jeho tvorbě je patrný silný vzdělávací prvek, snaha o kultivaci diváka i jeho sociální citění. Svým dílem předběhl dobu o desítky let a jeho převratné poznatky jsou platné dodnes.

Klasikem českého písmařství je Oldřich Menhart (1887–1962). Vytvořil přes dvacet původních českých písem (například Menhartova antikva a kurzíva, Menhartova romana a italika, Figural romana a italika, starobyle působící Česká unciála, Manuscript, azbuková písma a další)¹⁰. Věnoval se kaligrafii a ve svých grafických úpravách uplatňoval vlastní písma. Napsal odborné publikace Nauka o písmu (1954) a Tvorba typografického písma (1959), které také graficky upravil. Tyto významné publikace jsou aktuální dodnes.

Významným přínosem knižní kultuře je dílo Františka Muziky (1900–1974). Spolupracoval s nakladatelstvími Aventinum, Symposium. Dal tvář řadě poválečných knižních edicí (Knihovna klasiků, Světová četba).¹¹ Jeho základní teoretické dílo – Krásné písmo ve vývoji latinky I–II (z roku 1958) nebylo dodnes překonáno.

Velkou osobností poválečné knižní grafiky byl Oldřich Hlavsa (1909–1995). Jeho práce je převratem ve vývoji české typografie. Základním charakteristickým výtvarným prvkem jeho knižních úprav i akcidenční typografie je písmo, někdy jen zvýrazněná samotná litera. Přinesl zcela novou koncepci knižní úpravy, necítil se vázán zákony dosud obvyklého knižního tvaru. Knihu pojednává jako celek od obálky přes bohaté vstupní stránky až po úpravu kapitol a sazbu textů. Výtvarně pojednává i přídeští a předsádky jako dvoustranu. Inspiruje se při tom charakterem upravovaného textu. Využíval neobvyklých čtvercových nebo podélných formátů, jeho řešení jsou vždy osobitá a originální. Často volí jednoduchý, až klasický tvar, přesto vzniká dílo silně působící na diváka jednotou obsahu, použité ilustrace i grafické úpravy. Dokáže vystihnout výtvarnou podobu knihy vzhledem k povaze jejího obsahu. Oldřich Hlavsa spolupracoval s časopisem Typografia, později upravoval literární časopis Plamen (od roku 1959). Vtiskl výraznou podobu knihám nakladatelství Academia, pro Československý spisovatel vytvořil podobu edice Bohemia. Vlastní tvůrčí pohled na moderní typografii uplatnil v objemných

třech svazcích publikace *Typographia* (z let 1976, 1981 a 1986), kterou koncipoval spolu s Karlem Wickem.¹² Jedná se o vynikající dílo česky psané literatury o typografii, míněné jako hold oboru, významné i v mezinárodním kontextu.

Další významný český typograf a reklamní grafik Josef Týfa (1913–2007) se věnoval grafické úpravě lékařských publikací a jiných vědních oborů i krásné literatury a poesie. Známa je jeho tvorba firemních značek a logotypů. Byl úspěšným tvůrcem písem, například antikva Kolektiv s kurzívou (spolupráce se S. Dudou a K. Míškem), Týfova knižní antikva z roku 1959/1960, antikva Academia s kurzívou a znaky pro sazbu vědeckotechnických publikací (1967/1968)¹³, nebo písmo *Juvenis* vhodné pro sazbu dětské literatury. Některá z jeho písem později digitalizoval František Štorm. Josef Týfa získal za svou tvorbu řadu mezinárodních ocenění.

Nelze opomenout výtvarníka a typografa Jiřího Rathouského (1924–2003), jehož práce zahrnuje od propagační grafiky přes tvorbu firemních značek a úprav knih až po design výstav. Vytvořil řadu výrazných knižních obálek, například edice *Mladé cesty* pro nakladatelství *Mladá fronta* nebo edice *Gama* nakladatelství *Odeon*. Podílel se na designu československého pavilonu na světových výstavách EXPO 67 v Montrealu a EXPO 70 v Ósace. Realizoval mnoho kulturních a filmových plakátů. Je známý především jako autor orientačních systémů a originálního písma pro pražské metro. Bohužel jej dnešní Dopravní podnik hl. města Prahy nevyužívá, ačkoli bylo písmo *Metron* digitalizováno M. Pistorou a F. Štormem a nabízí jej *Střešovická písmolijna*.¹⁴

Další významnou osobností byl Bohuslav Blažej (1932–1989), knižní grafik, typograf a pedagog, autor učebnic typografie pro střední odborné školy (*Grafická úprava tiskovin* z roku 1990). Věnoval se užité knižní a časopisecké grafice (časopis *Typografia*).

Úpravě knihy jako výtvarné disciplíně se věnovalo i mnoho malířů a sochařů, především proto, že politická situace neumožňovala svobodnou tvorbu. Například abstraktní umění by ve výstavních síních v období konce padesátých let a první poloviny let šedesátých neprošlo, ale tvorba malířů a sochařů z tohoto období kupodivu na obálkách knih své uplatnění našla.¹⁵

Profesor, grafický designér a typograf Zdeněk Ziegler (1932) působil jako pedagog, později rektor VŠUP. Věnuje se úpravám knih krásné literatury i uměleckých monografií

a tvorbě logotypů. Je autorem stovek nepřehlédnutelných filmových plakátů, za něž získal mnohá mezinárodní ocenění.

Typograf a grafik Jan Solpera (1939) byl také profesorem na pražské VŠUP. Je tvůrcem autorských písem a originálních knižních úprav. Vytvořil českou písmovou klasifikační normu. Solperovo písmo Insignie je použité na českých bankovkách a logotypu České národní banky. Později bylo rozšířeno o další řezy a v digitalizované podobě pod jménem Solpera jej vydal František Štorm ve své Střešovické písmolijně.¹⁶ Z. Ziegler i J. Solpera jako pedagogové pražské Vysoké školy uměleckoprůmyslové měli nezanebatelný vliv na další generace typografů a grafických úpravců.

Ze současných autorů zabývajících se úpravou knihy a tvorbou písma je třeba jmenovat Františka Štorma a Tomáše Brousila. Typograf, grafik a hudebník František Štorm (1966) je autorem mnoha původních písem. Ve své Střešovické písmolijně vydává také digitalizovaná písma některých výše jmenovaných autorů (Tusar, Týfa, Solpera...). Jako pedagog pražské VŠUP (vedoucí ateliéru Tvorba písma a typografie v letech 2003–2008) ovlivnil mnoho studentů. Tomáš Brousil (1975) je grafický designer a typograf, který v roce 2003 založil nezávislou písmolijnu Suitcase Type Foundry. Zabývá se navrhováním a digitalizací kvalitních originálních písem.

2.2 České učebnice

Při vyhledávání ukázek učebnic jsem tajně doufala, že nějaké typografické a výtvarné skvosty objevím. Ano, krásná je početnice v úpravě Adolfa Hoffmeistra z 30. let nebo sbírka počtů od Václava Bláhy, případně obálky Jiřího Rathouského. Originální řešení obálek učebnic tak můžeme nalézt spíše u předmětů exaktních jako je matematika a u přírodních věd (fyzika, chemie). V případě učebnic českého jazyka se však ukázalo, že je to obor natolik ideologicky hlídáný, že sebemenší kreativní názor, který by mohl být vládnoucí garnituře podezřelý, zkrátka neprošel. Při výuce jazyka dochází totiž také ke společenské výchově, jak tento přístup zohledňují i okruhy současného Rámcového vzdělávacího programu Ministerstva školství. Učebnice rodného jazyka jsou tak dokonalým příkladem dobových konvencí, zvyků a propagovaných tradic. Probíraná témata ilustrují názory na výchovu dětí. Období první republiky mile potěší důrazem na vlaste-

neckou hrdost samostatné mladé republiky, zároveň na solidaritu a soužití národností. Nikoho nepřekvapí, že největším hrdinou představovaného dětem v učebnicích 50. let je partyzán, později kosmonaut. Lidé, se kterými bylo možno ztotožňovat svoje touhy, byli dělníci v továrnách, horníci a traktoristky.

V novodobých učebnicích se neobjevuje jedno sjednocující téma, autoři tvoří svobodně. Co však učebnice sklonku 20. století a počátku jednadvacátého spojuje je roztříštěnost, vizuální nejednotnost, přemíra barev i nepřehledná úprava. Nevyniká žádná výrazná edice, všechny jsou v podstatě zaměnitelné. Vypadá to, jako by se vydavatelé domluvili a pro každý ročník určili jednu dominantní barvu, do které oblékli učebnice různých autorů. Chybí výrazný názor jak v grafické úpravě tak v ilustracích.

Tento tápající přístup se naštěstí pomalu mění. Velká moderní nakladatelství přicházejí na trh s koncepčně ucelenými řadami učebnic. Nabídka na trhu je natolik široká, že k výraznému prosazení titulu už nestačí „jen“ jej vytisknout a nechat schválit ministerstvem do seznamu učebnic. V pestrosti nabídky je třeba především dbát na kvalitní obsah navíc ve slušivém kabátě. Ale ani kvalitní a dobře zpracovaná publikace dnes nezaručí vydavatelům úspěch na trhu. Tím, že je nabídka tak široká a je na rozhodnutí vedení každé školy, s jakými učebními materiály bude pracovat, nezbyvá nakladatelům než doslova bojovat o svého zákazníka. Nakladatelství tak dnes nabízejí nejen moderní učebnice v ucelených řadách, doporučených ministerstvem. Snaží se být také napřed v rozvoji počítačových technologií a svoje produkty nabízet školám v atraktivních „balíčcích“, kdy kromě již zmiňovaných učebnic a ostatních materiálů pořádají pro učitele semináře výuky s těmito materiály, poskytují servis i potřebná školení. V neposlední řadě rozvíjejí spolupráci s firmami na rozšíření počítačových technologií do vzdělávacího procesu, čímž si otvírají další pole působnosti pro svoje podnikání (například nakladatelství Fraus a jeho produkt FlexiLearn). Moderní pedagogická nakladatelství se zkrátka chovají naprosto komerčně, zájem škol generuje jejich zisk.

3. PÍSMO A JEHO VLIV NA PODOBU UČEBNIC

V naší kultuře se k předávání a uchování informací používá psaných a tištěných textů. Na podobu knihy má písmo velký vliv, je její nedílnou součástí. Správně použité kvalitní písmo může přispět k lepšímu chápání čteného textu. A o to jde při tvorbě učebnic především. Nemůžeme tedy výběr vhodného písma podcenit. Stejně jako se dbá na kvalitní obsah učebnice, je třeba dbát i na její podobu. Přehledná grafická úprava a vhodné ilustrace i písmo tvoří jednotu s obsahem. Jsou-li všechny části v souladu, máme naději, že učebnice bude sloužit dokonale svému účelu, tedy ke vzdělání dětí poutavou formou. Použití nevhodného písma, deformovaného písma například nepřirozeným zúžením v počítači, případně použití písma se špatně provedenou českou diakritikou by mělo být pro všechny tvůrce učebnic tabu. Chceme-li v dětech vypěstovat pozitivní vztah ke vzdělání, měli bychom jim nabízet pouze hodnotné materiály k tomu určené. Kvalitně zpracované nejen po obsahové stránce, ale i po vizuální, která, upoutává pozornost a k obsahu přitahuje.

V průběhu 20. století se k tisku učebnic používala osvědčená písma, léty prověřená. Texty učebnic bývaly sazeny serifovými písmi. Často se vyskytuje dynamická antikva (např. Garamond nebo Plantin) případně přechodová antikva (Baskerville). Vzhledem k technologii tisku bývala v nabídce tiskáren písma většinou kvalitně řemeslně zpracovaná. Kovové litery pro horkou sazbu tiskárna využívala desítky let, jejich správné použití a kvalitní sazbu prováděl odborník-sazeč. Už z podstaty materiálu a práce s ním nebylo možné, aby takovou práci prováděl amatér bez patřičných zkušeností z oboru. S nástupem fotosazby se práce sice zjednodušila a zrychlila, přesto byla nabídka písem jednotlivých písmolijen oproti současnosti omezená, ale dostupná písma byla opět většinou kvalitně zpracována.

Oproti této tradici se u nás postupně od 90. let dvacátého století rozšířila řada nešvarů v oboru typografie a úpravy knih. Rozšíření počítačů a jejich postupné zlevňování, dostupnost různých grafických programů a často nadšení amatérů vedlo k různým experimentům s tradiční podobou knih. Nelze nic namítat proti novinkám a experimentování, jen se časem ukázalo, že úprava knih a učebnic zvláště má své zákonitosti a nyní se po bouřlivých 90. letech a letech po roce 2000 pokorně vracíme k určitým pravidlům, prověřeným staletími. Experimenty nemohou být na úkor kvality zpracování publikací, k čemuž často snaha ušetřit a vydávat v rychlém tempu mnoho knih za sebou vedla.

Zcela jinak na člověka působí, pokud vezme do ruky knihu vytištěnou na kvalitním papíře, knihu, která jej svými úvodními stránkami vítá a vtahuje do textu stran vnitřních. Knihu, která se s námi loučí důležitými informacemi v tiráži a nechá nás vydechnout nad poslední prázdnou stránkou. Úplně jinak nás ovlivňuje kniha, kde se vnitřní strana, většinou měkké obálky, mění ve stranu vstupní, případně na nás rovnou vysype obsah a tiráž spolu s informacemi o dalších vydávaných titulech zaplní celou zadní stranu, aniž by nám dopřála oddechu nad množstvím informací. K takovým neestetickým řešením často přistupují nakladatelé učebnic, tradiční vydavatelské domy nevyjímaje. Věřím, že několik dobrých příkladů z poslední doby tento nešvar odstraní a nakladatelé učebnic budou opět svými produkty vzdělávat a vychovávat od prvního pohledu na obálku v knihkupectví.

3.1 Písma pro učebnice ve 20. století

Setkáváme se serifovými písmy, která byla v nabídce jednotlivých tiskáren. Z písem, která se nacházejí v uvedených ukázkách učebnic v obrazové části jmenujme Garamond, Plantin, Kolektiv, Old Face, Baskerville, dále například Excelsior, Ideal, Primus. V 50. letech se přidává nové písmo Publik původně určené pro novinovou sazbu. Šedesátá léta jsou typická uvolněností, lehkostí a charakteristickou barevnou paletou bruselského stylu, která se odrazila i v učebnicích. Tolik upřednostňované prvomájové průvody, žací stroje a veselí pionýři s partyzány nevytizeli docela, ale v učebnicích pro děti bývají více skryti, důraz je kladen na obyčejnější přirozená témata z dětského prostředí. Tomu napomáhají nápaditější ilustrace. Poprvé s v této době do učebnic dostává také grotesk Gill, který je sice obtížně čitelný, ale v této době natolik silně rozšířený, že se stal dokonalým symbolem knižní úpravy 60. let dvacátého století. Ani učebnice nejsou výjimkou.

3.2 Současné podoby

Běžnou součástí života se staly počítače. Převratný vývoj v oblasti počítačové techniky vedl k moderním a dokonalým textovým editorům. Knihy se sázejí v grafických programech a písma pocházejí z nabídky světových písmolijen v digitální podobě.

Počítače a digitální písmo znamenají naprostou demokratizaci sazby. Místo několika vyvolených jedinců, kteří seděli v tiskárnách u sázecího stroje, může najednou sázet úplně každý. Dostupnost, vybavení a jednoduchost, s jakou dnes můžeme sázet knihy má i své stinné stránky. Počítače otevřely sazbu velkému množství laických uživatelů, kteří slovo typografie nikdy neslyšeli.

Měli bychom si uvědomit, že písmo je především nositelem informace. Tomu by měla podléhat forma a čistota sazby, čtení by nemělo unavovat. I když laik bude namítat, že písmo Times, které má v počítači, je stejné jako kterékoli jiné připravené například speciálně pro potřeby sazby učebnic, odborník jej může snadno přesvědčit o opaku a na příkladu ukázat, že i když čtenář písma od sebe nemusí odlišit, přesto si vybere text, který se mu bude lépe číst, tedy onen vysazený vhodným písmem v odpovídající úpravě.

Dnes nejčastěji používána písma Times New Roman a Arial jsou součástí operačních systémů počítače. Jejich užití pro učebnice není vhodné z mnoha důvodů. Především to nejsou písma navržena pro školní prostředí, nejsou kvalitně zpracována a nemají správně provedené české akcenty. Kurziva u Arialu je jen nakloněný základní řez, nemá tvarová specifika kurzivních řezů. Původně byla tato písma navržena pro zcela jiné použití.

Písmo Times New Roman navrhl Stanley Morison na počátku třicátých let 20. století na objednávku britských novin The Times. Jako úsporné novinové písmo se vyznačuje užší kresbou, vysokou střední výškou znaků a vysokým kontrastem tahů.¹⁷ Navíc nejrozšířenější současné počítačové verze tohoto písma mají nevhodně provedenou českou diakritiku. Tím neodpovídá požadavkům na kvalitní písmo vhodné k užití ve školství.

Písmo Arial navrhli v roce 1982 Robin Nicholas a Patricie Saundersová pro firmu Monotype. Bylo navrženo pro operační systém Windows primárně jako písmo systémové, původně určené pro laserové tiskárny s nízkým rozlišením.¹⁸

Jak bylo uvedeno již výše, tradice pěkné úpravy knih u nás v devadesátých letech 20. století dostala skutečně za vyučenou. Již zmiňovaná dostupnost technologií a počítačových programů spolu se zjednodušením a zlevněním tisku, přinášejí na trh produkci amatérů. Skutečně jsou toho dokladem ukázky knih vydaných u nás po roce 1990. I tendenčně

odstrašující učebnice 50. let mívaly standardně kvalitně provedenou úpravu. Většina písem v té době dostupných v tiskárnách byla provedena kvalitně a samotnou sazbou se zabývali profesionálové. Již vzhledem k materiální podstatě písma, kdy jednotlivé znaky existovaly jako opravdové hmotné kovové litery a práce s takovým materiálem vyžadovala skutečnou odbornost a zkušenost v oboru, nemohlo vyvolat takovou záplavu nekvalitních amatérsky provedených titulů. Dostupná písma ať pro knihtisk nebo později pro fotosazbu byla prověřena v podstatě staletými a jednoduchá pravidla, která se postupně vyvíjela a dlouho dodržovala, zaručovala minimálně čitelnost textů, u učebnic přehlednost, jednoduchost a čistotu formy.

S rozšířením a zjednodušením technologií se logicky otevřel prostor i pro experimenty, které dokázaly, že opravdu nemohou fungovat. S kvalitní digitalizací písma nebo s tvorbou nových se bohužel v začátcích nikdo moc nezabýval. Nejrozšířenějším písmem operačního systému a především kancelářských aplikací MS Windows se stal Times New Roman, jako model pro všechna serifová písma a písmo Arial jako „moderní“ grotesk. Dostupnost těchto písem v balíku programů „zdarma“ způsobila devaluaci vkusu běžných uživatelů počítačů, bohužel se rozšířila i jako univerzální tisková písma.¹⁹ Tento nešvar se bude ještě dlouho a velmi pomalu odstraňovat, zvláště když si i nakladatelé zvykli, že za takové písmo, byť má špatně provedené české akcenty, nemusí platit.

Je možné ale vyzorovat, že se tento trend postupně lepší. O písmu se častěji hovoří, vzniklo hodně písmolijen, které nabízejí digitalizované historické vzory i nová písma současných tvůrců. Některá nejsou přehnaně drahá a nakladatelé snad začínají pomalu chápat, že je to investice do dobrého jména jejich společnosti. Za příklad může sloužit edice učebnic podle rámcově vzdělávacího programu nakladatelství Fraus. (obr. 51–53). Toto plzeňské nakladatelství založil Ing. Jiří Fraus v roce 1991. Dnes je jedním z největších a nejprogresivnějších učebnicových nakladatelství u nás. Nabízí ambiciózní projekt učebnic, které se snaží být sociálně, genderově i rasově korektní a srovnatelné se zahraničními učebnicemi, kde se informace přelévají z oboru do oboru a jednotlivé předměty ve škole se prolínají. Nakladatelství vsadilo i na originální ilustrace zavedených autorů, grafická úprava je živá a mezi ostatními učebnicemi pro 1. stupeň základní školy tyto knihy vynikají. Přesto v prvních dvou vydaných dílech je použité písmo Times a teprve od 3. dílu vydaného v roce 2009 se uplatňuje mnohem lépe čitelnější nové písmo Comenia.

3.3 Písmo pro budoucnost

Autoři nového písma vhodného k sazbě učebnic reagovali na tristní stav současných učebnic. V jejich grafické úpravě se jako sjednocující motiv objevuje určitá bezradnost v sazbě a především rutinní používání systémových písem, především písma Times. O tom, že toto písmo není naprosto vhodné pro výuku čtení bylo již zmíněno. Autoři písmového systému Comenia tak v podstatě nakladatelům nabídli univerzální a díky mnoha řezům rozmanité písmo, které je vhodné pro sazbu knih, učebnic především.²⁰ Dokonale funguje i ve velkých velikostech jako titulkové písmo nebo jako písmo pro orientační systém budov školy. Verze Comenia Serif (autorem je František Štorm), Comenia Sans (Tomáš Brousil) doplněné verzí rukopisné Comenia Script (Radana Lencová) tvoří ucelený systém dokonale čitelných písem vhodných ke kombinování se zárukou čistoty sazby. Písmo je tvořeno s důrazem na správnou českou diakritiku.

Comenia Serif je moderní antikva vhodná k sazbě delších textů. Velká střední výška, jasně definované tvary písmen, přiměřené horní a spodní dotahy, kratší výrazné serify slouží dokonale k potřebě výuky prvotního čtení. Není to však nutně písmo pouze pro prvňáčky. Naopak samozřejmým zpracováním snad všech možných znaků pro cizí jazyky, matematických znaků, číslic, propracovanými slitky a dalšími speciálními znaky ve všech řezech, včetně zúženého (Comenia Sans Condensed) i pravých kapitálek se přímo nabízí k sazbě odborných publikací všech druhů. Comenia Sans tvoří s písmem Comenia Serif dokonalý harmonický celek. Má shodnou výšku verzálek i minusek, délku dotahů i duktus, v sazbě se tedy obě rodiny dokonale dopňují.

Poslední z trojice nových písem je Comenia Script, živé moderní písmo rukopisného charakteru. Svým přívětivým charakterem se nabízí k sazbě dětských knih. S oběma výše jmenovanými rodinami písem funguje v jednotném celku. Více bude zmíněno o tomto písmu v páté kapitole týkající se aktuálních trendů.

Projekt Comenia podpořilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, odborným garantem se stala děkanka Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy doc. PaedDr. Radka Wildová, CSc. Prezentace proběhla v prostorách pražské pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Na mezinárodním poli se Comenia prosadila v soutěži European Design Awards (ED Awards) v roce 2009 kdy získala hlavní cenu. Přesto se zatím jeví přístup odborné veřejnosti jako vlažný, zatím se mnoho učebnic, které by využívaly toto písmo neobjevilo.

4. SOUČASNÁ PRAXE

4.1 Co znamená RVP?

Rámcové vzdělávací programy (RVP) zavedlo Ministerstvo školství jako základ výuky na českých a moravských školách. Vycházejí z nové strategie vzdělávání, která zdůrazňuje provázanost učiva a za cíl si klade uplatnění získaných vědomostí v praktickém životě. RVP pro základní školy vycházejí z koncepce celoživotního vzdělávání, kterou Ministerstvo propaguje. Rámcové vzdělávací programy fungují jako standardy znalostí žáků, školám umožňují jejich testování. Formulují očekávanou úroveň vzdělání stanovenou pro všechny absolventy jednotlivých etap vzdělávání.²¹ V rámci RVP ministerstvo definuje souhrn vědomostí, dovedností a schopností, jejichž vymezenou úroveň by měli zvládnout všichni žáci na konci základního vzdělání, a které se nazývají „klíčové kompetence“.

Před zavedením těchto rámcových vzdělávacích programů školy vyučovaly podle jednotných programů Základní škola, Obecná škola, Národní škola. Dnes jsou pro školy závazné jisté okruhy učiva, definované ministerstvem, jejich náplň si ovšem každá škola určuje sama. Na základě RVP každá škola určí svůj Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání. Obvykle pod nějakým lákavým, vtipným názvem (například „Úprk do života“ na ZŠ Úprkova Hradec Králové, nebo „KUK komunikace – učení – kooperace“ na ZŠ Kunratice, Praha 4). Musí dodržet rozsah probíraného učiva, ovšem formu, kterou tak provede již nařízenou nemá. Velký důraz je kladen na mezioborové souvislosti. Školní plán bývá nastaven tak, aby umožňoval osobnostní rozvoj každého žáka, podporoval jeho talent, zájmy. Školy nabízejí programy, kdy se snaží využívat všech schopností dětí, především jejich přirozenou zvědavost a touhu po samostatnosti. Styl práce směřuje k individuálnímu způsobu osvojování učiva. Je kladen důraz na motivaci žáků a jejich aktivitu.

4.2 Schvalování učebnic

Ministerstvo školství uděluje učebnicím a učebním textům schvalovací doložku a zařazuje je do seznamu učebnic pro daný stupeň vzdělávacího procesu. Učební materiály

schvaluje komise odborníků ministerstva. Na věcnou a odbornou správnost předložených dokumentů dohlíží odborní recenzenti MŠMT, jejichž seznam je nakladatelům k dispozici. Podmínkou pro udělení schvalovací doložky ministerstvem jsou dva kladné doporučující posudky recenzentů. Jména recenzentů jsou spolu s doložkou uvedena ve vydání učebnice. Schvalovací doložka je udělována na dobu šesti let. Pro další zařazení učebnice do seznamu je možné žádat o prodloužení. Ministerstvo si vyhrazuje právo v odůvodněných případech schvalovací doložku odejmout.²²

Nakladatel žádá o udělení schvalovací doložky. K tomu předloží rukopis učebnice nebo ucelené řady učebnic s uvedením autorů, vzdělávacího oboru a ročníku, případně zaměření školy, pro kterou je učební text určen. Podle Sdělení ministerstva musí být předložený rukopis zpracován tak, aby mohla být posouzena výsledná grafická úroveň. Doplnit ilustracemi (jen v náčrtcích) a minimálně jednou dvoustranou, jejíž zpracování je pro posuzovanou učebnici charakteristické. Nakladatel dodává údaje o formátu učebnice, hmotnosti, vazbě, použitého papíru nebo jiného nosiče. Zahrnuje údaje o předpokládané ceně učebnice. Pokud je učebnice součástí ucelené řady je třeba dodat popis koncepce s anotacemi jednotlivých částí. Spolu s učebnicí se doporučuje k recenzi předat i metodickou příručku pro učitele a případné další doplňkové materiály související s učebnicí, například pracovní sešity, přehledné tabulky a podobně. Vydavatel se zavazuje, že na požádání ministerstva vydá danou publikaci v polském jazyce nebo v jazyce některé národnostní menšiny případně v podobě pro přepis hmatového písma zrakově postiženým.

Z výše uvedeného je patrné, že grafická podoba učebnic a ilustrace nepodléhají na ministerstvu velké kontrole. A to přesto, že je v podmínkách pro udělení schvalovací doložky uvedeno zpracování na dostatečné odborné úrovni, věcná správnost i výtvarné zpracování předložených učebnic. Dále je posuzována vhodnost edukačního materiálu pro potřeby výuky žáků daného ročníku školy, jimž je učebnice určena.

4.3 Učebnice podle základních okruhů vzdělání

Vzdělávací obsah základního vzdělávání podle RVP pro základní školy je orientačně rozdělen do devíti oblastí. Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou tvořeny jedním vzdělávacím oborem nebo více obsahově blízkými vzdělávacími obory: Jazyk a jazyková komunikace

(Český jazyk a literatura, Cizí jazyk), Matematika a její aplikace, Informační a komunikační technologie, Člověk a jeho svět, Člověk a společnost (Dějepis, Výchova k občanství), Člověk a příroda (Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis), Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova), Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova), Člověk a svět práce.

Moderní nakladatelství v současnosti připravují a vydávají ucelené řady učebnic, založených na společné jednotné koncepci. Náplň učebnic vychází z Rámcového vzdělávacího programu podle základních oblastí s ohledem na meziooborové aktivity a informace a zdůrazněním průřezových témat, která se týkají všech předmětů. Průřezová témata jsou doporučena ministerstvem školství. Jsou jimi například Osobnostní a sociální výchova, Multikulturní výchova, Environmentální a Mediální výchova a další.

Na základě těchto témat a doporučení dnes nakladatelství připravují ucelené řady učebnic pro každý ročník základní školy. Ministerstvo školství zohledňuje zařazení dané učebnice do seznamu doporučených učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou.

5. AKTUÁLNÍ TRENDY – NOVÉ TECHNOLOGIE

V současné době u nás roste jistě pozitivní snaha přinést nové vzdělávací metody a způsoby, vylepšit podobu klasických metod a pomůcek a přispět tak k rozvoji školství. Jedná se o projekty lidí, kteří vycházejí ze svých vlastních zkušeností se vzděláváním, využívají svých znalostí a často přistupují k řešení problému z jiné stránky, než odborníci-pedagogové. Z pohledu svých profesí tak přinášejí důležité další podněty k debatě o podobě výuky v našich školách v 21. století.

Technologie nabízejí nové možnosti přístupu k výuce a získávání informací a práci s nimi. Nové metody ve výuce a zapojení informačních technologií přímo do výuky podporuje také Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Na podobě těchto metod a jejich integraci do výuky se také podílejí nakladatelé (především nakladatelství Fraus). Dnes není školství jednotný direktivní systém, kdy se měřilo každému dítěti stejným metrem. Práce je mnohem strukturovanější, vyžaduje vyšší nároky na odbornost učitelů, zohledňuje multikulturní prostředí světa a s pomocí všech dostupných poznatků z různých oborů, zejména pedagogiky a psychologie, se snaží vycházet vstříc žákům se specifickými požadavky na výuku. Ať už se jedná o práci se žáky nadprůměrně nadanými nebo se žáky s různými formami poruch učení, jako je dyslexie, dysgrafie a podobně.

5.1 Škola v 21. století

Papírovým učebnicím ještě neodzvonoilo. Pro účely výuky na základních školách zůstanou tištěné materiály stále stěžejní. Minimálně pro ročníky prvního stupně je důležité, aby měly děti možnost rozvíjet svoje psychomotorické dovednosti, jemnou i hrubou motoriku. K tomu nácvik psaní tužkou a různé haptické aktivity skvěle slouží.

Zároveň se dnes již nelze vyhnout práci s počítačem. Může to být jeden z dalších nástrojů, se kterými se děti naučí pracovat. Možnosti, jež nabízí multimediální prostor počítače s využitím interaktivních prvků, přinášejí do výuky hravost a nové způsoby osvojování si dovedností. Zároveň mohou nabídnout pomoc dětem, kterým činí obtíže psaní a čtení. Nezanedbatelným přínosem práce s počítači ve školách je schopnost dětí využívat možností moderních technologií v praktickém životě. Znalost těchto technologií je dnes podmínkou většiny zaměstnání. Postupně se na všech školách zařizují multimediální učebny

s interaktivní tabulí. Nejčastěji se využívají k výuce přírodních věd, chemie, fyziky, biologie, tedy předmětů u kterých jsou v rámci výuky důležité praktické pokusy. Pokud jsou některé těžko proveditelné v prostředí základní školy, může interaktivní prezentace takový pokus nahradit a pro představu poslouží lépe, než si o pokusu jen číst.

Dnes je samozřejmostí využívání internetu. Již desetileté dítě je schopné komunikovat s kamarády prostřednictvím sociálních sítí nebo aspoň „chatu“, je schopné hrát on-line hry a najít si a sledovat oblíbená videa. V dnešním komerčním světě také vyhledávat vysněné hračky se zvýhodněnou cenou. Což lze chápat jako skvělý nácvik práce s informačními a komunikačními technologiemi, s využitím znalostí z matematiky a dalších předmětů. Je však na rodičích, aby zvážili únosnou míru a čas, který dítě u počítače stráví. Rozhodně je důležité, aby děti i ve škole používaly počítače k práci, naučily se je ovládat a pochopily, že počítač slouží především jako pracovní nástroj a ne pouze hračka.

Dalším bonusem výuky na počítačích je praktická zkušenost s angličtinou. V tomto jazyce bývá většina programů a webových stránek, jejichž obsluhování a prohlížením se děti mimoděk učí i cizí jazyk.

Co se informačních technologií týče, učitelé nemohou zůstat za svými žáky. Nové vyučovací metody nejsou jednoduché, proto ministerstvo školství klade důraz na rozšiřování takzvané IT gramotnosti učitelů. Moderní škola dnes nevzdělává pouze žáky, ale podporuje i své zaměstnance v profesním a osobnostním růstu.

5.2 Projekt Vzdělání 21

V roce 2009 odstartoval na druhém stupni vybraných základních škol projekt Vzdělání 21, s podtitulem Úspěšný žák digitálního věku. V tomto projektu jsou ověřovány možnosti zapojení a využití moderních informačních technologií ve vzdělávání. Zatím se počítá s čtyřletým cyklem, v rámci kterého budou průběžně vyhodnocovány výsledky práce s informačními technologiemi a srovnání tříd s klasickým způsobem výuky. Výzkum probíhá ve dvou paralelních třídách šestých ročníků na třech (resp. šesti) pilotních školách zařazených do projektu. Jedna ze tříd je plně vybavena digitálními technologiemi, učitelé mají k dispozici počítač a interaktivní tabulí, žáci pracují s elektronickými učebnicemi na osobním notebooku. Práce tedy probíhá ve společně sdíle-

ném digitálním prostoru (ukázka z výuky: obr. č. 55 v obrazové příloze). Žáci druhé ze sledovaných tříd pracují se standardními materiály a používají interaktivní tabuli. Výzkumná činnost bude probíhat až do devátých ročníků sledovaných tříd na pilotních školách. Snahou autorů tohoto projektu je podpořit spolupráci školy, žáků i rodičů.

Koordinátorem projektu Vzdělání 21 je nakladatelství Fraus, odborným garantem je Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, partnery projektu jsou AV Media, Hewlett-Packard, Intel, Microsoft. Společnou snahou firem je poskytnout školám ucelenou koncepci výuky postavenou na kvalitním vzdělávacím obsahu v propojení s moderními, interaktivními technologiemi. Cílem je vznik modelové platformy ověřené v praxi, která by mohla být poskytnuta českým školám.²³

Z prvního hodnocení odborného garanta za školní rok 2009/2010 vyplývá, že žáci „digitálních“ tříd jsou aktivnější, učení je víc baví. Zapojení interaktivních technologií přispívá k názornosti, k větší aktivitě a tím i k lepšímu pochopení probírané látky. Učitelé se shodují na tom, že pro žáky je práce na netboocích záživnější a pracují na něm rádi. Pro učitele je individuální příprava materiálů časově náročnější, zmiňují také občasné technické problémy, zejména rychlost nebo kapacita připojení k internetové síti. Žáci z pilotních škol si práci s notebookem chválí, je pro ně rychlejší, snadnější. Odpadá jim nošení všech učebnic do školy, přinášejí si navíc jen pracovní sešity. Práci s interaktivní tabulí znají již z prvního stupně školy, rádi využívají jejich předností, co se týče názorných ukázek. Často zmiňují snadnější čitelnost textů oproti ručně psaným na klasickou tabuli.²⁴

Hodiny jsou stejně efektivní, navíc se rozšířily možnosti práce s tištěnými i elektronickými materiály. Podstatnou osobou samozřejmě zůstává učitel, který musí být schopen dobře strukturovat hodinu, zaujmout žáky a udržet jejich pozornost, ať už k tomu využívá moderní technologie nebo klasické materiály. Projekt Vzdělání 21 přináší více možností, jak výuku zpestřit a žáky více zapojit. Mezi pozitivní momenty rozhodně patří atmosféra ve třídách, která je velice kreativní. Učitelé nemají problém s motivací žáků.

5. 2. 1 i-učebnice

Nakladatelství Fraus podchytilo nástup digitálních technologií a školám nabízí tzv. interaktivní učebnice (neboli i-učebnice), které jsou ekvivalentem tištěných učebnic stej-

ného nakladatelství. Při výuce je možné využít výhod multimediálního prostředí počítače s interaktivní tabulí ve třídě. Pracovním prostředím i nadále zůstává dvoustránka učebnice, na kterou jsou zvyklí žáci i učitelé. Jen je učebnice digitální a umožňuje zapojení názorných příkladů na více obrázcích, spouštění videa, doplňování základních textů o další informace a podobně (obr. 54).

5. 2. 2 Systém FlexiLearn

Právě zkušenosti z projektu Vzdělání 21 přivedlo nakladatelství Fraus na myšlenku vytvořit jednotný systém pro vzdělávací soustavu – tzv. FlexiLearn.²⁵ Systém FlexiLearn nabízí výukový obsah tištěné učebnice v digitální podobě, zároveň umožňuje učiteli připravovat interaktivní prezentace pro potřeby vlastní výuky. Nabízí možnost organizace a řízení výuky a také možnost využití systému pro cílenou domácí přípravu žáků. Nyní jsou i-učebnice a další elektronická média propojeny s osobními počítači i interaktivní tabulí ve třídě ve společný pracovní prostor.

Každé dítě má svůj notebook, učitel předvádí probíranou látku na velké interaktivní tabuli. Děti mohou doplňovat cvičení přímo psaním na klávesnici. K plnění úkolů se využívá také hlasovacího zařízení. Testy jsou vyhodnoceny rychle a jednoduše, žáci sami mají hned zpětnou vazbu, mají kontrolu nad pochopením probírané látky. Odpadá nošení učebnic do školy, mění se tedy celý přístup ke způsobu výuky. Zastánci této metody, tedy výuky na počítači, vidí její výhody v tom, že i děti, které mají problémy s ručním psaním (právě dyslektikům se pletou určitá písmena, znaky), mohou takto předejít zbytečným chybám při psaní, protože písmena na klávesnici si zafixují a tolik se jim nepletou.

Moderní informační technologie se rozšiřují, ale jejich úskalím je vysoká cena a náročnost vybavení učeben počítači a interaktivními tabulemi. Zároveň je třeba dovzdělávání učitelů pracujících s moderními informačními technologiemi. Rozšíření na všechny základní školy by muselo podporovat ministerstvo, vybavení zajistit formou dotací a například internetové připojení zajistit pro školy s nižšími garantovanými sazbami od operátorů.

Na těchto příkladech je patrné, že se naše školství vyvíjí a nestagnuje.

5.3 Nové psací písmo

5.3.1 Původ psacího písma

Psací písmo se u nás vyvinulo z krasopisných písem 19. století (obr. 56). Ještě naši prarodiče se ve škole učili krasopisu, pro který bylo charakteristické písmo velmi zdobné, stínované, se složitě kreslenými velkými písmeny. Ke změně došlo až reformou v roce 1932. Přinesla opticky příjemné, oblé širší tvary písma a zjednodušení původně složitě vykreslovaných tvarů (obr. 57). Ke změně předlohy opět došlo v padesátých letech, některá písmena se vrátila k jisté složitosti. V letech sedmdesátých došlo k další úpravě předlohy. Písmena se až nepřírozeně zúžila, písmo je protáhlejší a více nakloněné. Do dnešních dnů neprošla školní předloha rukopisného písma žádnou další výraznou revizí (obr. 58).²⁶ Krasopisu se již nevyučuje, zároveň se ale ukazuje, že psací písmo ve své ideální podobě mnoho dětí opouští už na prvním stupni. Navíc jistá zdobnost a zbytečná složitost tvarů písma je považována za přežitek. Jen vzor nemáme zatím čím nahradit.

5.3.2 Návrh Comenia Script

Kaligrafka a grafička Radana Lencová navrhla novou podobu psacího písma (obr. 59). Na základě svých pozorování ručně psaných textů došla k závěru, že většina lidí časem opouští školní předlohu spojitého písma a používá jakýsi živý tvar vycházející z tištěných minusek. Rukopisy bývají většinou nečitelné a s rozšířením počítačů a internetu se od ručně psaných zpráv upouští. Kdo jednou za čas něco píše ručně, mívá rukopis nečitelný, nevypsanou ruku, tvary kostrbaté. Ručně psané písmo ztrácí ve společnosti na významu. Krasopis jako předmět vymizel ze školních osnov už dávno.

Ve své doktorské práci na VŠUP v Praze navrhla Radana Lencová novou možnou podobu rukopisné předlohy, která vychází z podoby renesanční italiky.²⁷ Tvary jsou na pohled velmi příjemné, milé. Protože existuje digitalizovaná podoba tohoto písma, je možné ověřit v sazbě na počítači, že je to písmo dokonale čitelné ve své ideální podobě. Jeho nejradikálnější změnou oproti všem rukopisným školním předlohám je nespojitost, tedy, že jednotlivé znaky na sebe nenavazují, nespojují se jako doposud smyčkami. Podobně vypadá rukopis Američanů, který byl vždycky nápadně odlišný od rukopisů, na které jsme byli zvyklí v našich končinách. Ačkoli byly předlohy rukopisného písma podobné

(minimálně v oblasti střední Evropy), přeci jen jsou národní podoby odlišné. V některých zemích se udržel model podobný našemu s mírnými obměnami (například v Německu), v dalších zemích jsou tvary písma oblejší, otevřenější. Písmo působí „baculatěji“ a uplatňují se u něj jiná napojení jednotlivých znaků (například ve Španělsku). Přesto se v žádné jiné zemi neuplatňuje model absolutně nespojitého písma jakým je Comenia Script ve své základní podobě. Radana Lencová nabízí i dvě další verze tohoto písma, kde se objevují některá spojení, ligatury nebo naopak, písmo absolutně oproštěné dokonce bez náběhů (obr. 60). Je to jakási varianta lineárního bezserifového písma psaného ručně.

Argumentem autorky je, že předloha Comenia Script přináší zjednodušení do školních lavic prvních a druhých tříd. Chce nabídnout dětem jednodušší variantu psaní, tak aby si osvojený způsob psaní udržely až do dospělosti a jejich písemný projev zůstal čitelný. Velkým přínosem předlohy Comenia je vypracovaná varianta tahů i pro leváky, což současná norma nezohledňuje.

Osobně považuji toto písmo za velmi zdařilé. Jeho tvary jsou libé, velmi jednoduché, fungují jako čistá předloha krásných znaků, podle které může člověk ručně napsat pěkně vypadající text. Dokonce s použitím speciálního nástroje může vykouzlit jednoduchou kaligrafii na základě předlohy.

Přesto si myslím, že ručně psané písmo spojitě má ve školách své místo. Jak upozorňují psychologové zabývající se vývojem dítěte i někteří grafologové, spojovat jednotlivé znaky k sobě a tím tvořit slovo za slovem a z nich skládat věty má nezastupitelnou roli ve vývoji myšlení.²⁸ Psaní kliček a náběhů pak má pozitivní vliv na vývoj jemné motoriky rukou, propojení pravé a levé mozkové hemisféry. Přeneseně řečeno učí dítě dávat si věci do souvislostí, spojovat věci, které spolu souvisí a oddělovat od sebe jednotlivé jevy, tak jako oddělujeme jednotlivá slova. Nic na tom nemění fakt, že v dospělosti většina z nás tento spojitý model psaní opustí a snad ve snaze psát rychle a přesto čitelně se uchýlíme k osobitým způsobům psaní částečně spojitých nebo úplně oddělených tvarů.

Učení je náročné, ale co člověk celý život dělá jiného, než že se učí? Na základě dostupných ukázek různých způsobů výuky počátečního čtení a psaní²⁹ jsem došla k jednoduchému závěru, že většina dětí nemá s učením výrazné problémy a je v podstatě jedno, jakou metodou dojdou ke kýženému cíli – tedy ke schopnosti číst a psát. Dokladem může

být celá naše společnost, která mezi negramotné rozhodně nepatří. V minulosti se objevilo mnoho metod a jejich kombinací. Prošly i zkušební praxí a jedním ze zásadních poznatků je, že velmi záleží na osobě učitele, který děti v prvních třídách vede. Podle svých znalostí a schopností může většinu dětí naučit číst a psát jakoukoli metodou.

Ti, kterým tato činnost dělá zpočátku potíže, mají dnes výhodu právě v tom, že mnoho přemýšlivých lidí vymyslelo a vymýšlí různé dostupné metody výuky. Každé takové dítě potřebuje speciální péči (například děti se specifickými poruchami učení, tedy dyslexií, dysgrafií a podobně) a speciální metodu, kterou se bude schopno naučit číst a psát. Každému může vyhovovat jiný způsob a je právě na učiteli, aby zvolil ten správný a pro dítě bylo učení zase hrou a ne strašákem. Odměnou budiž schopnost orientovat se v našem světě, který je založen na psaném slově.

5. 3. 3 Zkušenosti z výuky

Forma Comenia Script je v tzv. pilotním projektu ověřování. Na několika základních školách se od školního roku 2010/2011 tímto písmem vyučuje od první třídy. Ministerstvo školství o plošném zavedení do škol zatím neuvažuje. Po fázi ověřování by se mělo stát alternativou ke klasickému písmu.

Ze zkušeností Markéty Breníkové³⁰, učitelky na prvním stupni základní školy, která měla možnost s písmem Comenia Script vyučovat, vyplývá, že děti se jím naučí psát poměrně brzy, snadno se naučí tvary podle předlohy. Dětem, které jsou pečlivé a píšou vždy hezky, toto nové písmo nečiní žádné obtíže. Velmi brzy si však utvoří své písmo, které je sice k přečtení i u dětí hůř píšících, ale je třeba dále trénovat tvary, k čemuž zatím nebyl dostatek vydaných materiálů. Tuto technickou obtíž by měly vyřešit nově vydané písanky.

Nevýhodou u tohoto nespojitého písma je problematické oddělování slov ve větě. Řada dětí potřebuje výrazně oddělovat slova, aby je pak mohla po sobě přečíst. S touto předlohou některým dětem dělá obtíže udržet skupinky písmen s menšími mezerami ve slově a větší mezerou oddělovat jednotlivá slova. Text se jim spojí v jednolitý proud písmen, který pak nejsou zpětně schopné přečíst.

Fakt, že se interpunkce dá psát rovnou, je výhoda oproti dřívějšímu spojitému písmu zcela formální. Protože i tam bylo spíš na učiteli, jak to děti naučí. Je možné zvolit metodu přerušit slovo, udělat znaménko a slovo dokončit. Jinak žáci znaménka zapomínají.

Bohužel prezentovaná jednoduchost písma Comenia Script neodpovídá požadavkům dysgrafických a dyslektických dětí. Například právě velmi zjednodušené tvary mínusek „b“ a „d“ se těmto dětem pletou nejen ve čtení, ale i v psaní.

Další problém může nastat se čtením rukopisů spolužáků, kteří se učí podle staré psací předlohy. Děti neví, co spolužák píše, nemohou s ním spolupracovat, komplikuje to situaci ve třídě. Na druhém stupni by si nemohly půjčovat sešity se svými poznámkami, nebo přečíst psací poznámky nebo hodnocení od učitele.

Zajímavostí je, že některé děti se samy od sebe učí spojitě psací písmo, protože se jim líbí.

5. 3. 4 Vlastní zkušenost

Otázkou zůstává, zda s novou předlohou budou jednoduše psát úhledněji, rychleji a čitelněji, jak propaguje autorka písma. Sama jsem svůj rukopis již dávno změnila na jakousi obdobu nyní krásně stylizované Comenia Script, když jsem velká písmena začala psát z tiskací abecedy a další znaky malé abecedy jsem pro větší čitelnost převzala z tištěných grotesků. Ovšem jednotlivé tahy přesto často spojuji (je to skutečně rychlejší) a tím se stává rukopis ještě nečitelnějším. Jednotlivé znaky určené primárně pro tištěnou podobu se napojením na další dokonale znečitelní. Dokonce znám i rukopis několika lidí, kteří ve snaze psát čitelněji, využívají tzv. hůlkové písmo, ovšem opět je v rychlosti napojují, takže vzniká hybrid verzálek s napojenými tahy. Text psaný tímto způsobem obvykle přečte pouze autor sám.

Písmo Comenia Script považuji za velmi pěkné, čisté, vhodné k sazbě kratších vět a textů v učebnicích nebo knihách, kde je třeba užití rukopisného písma. Radaně Lencové patří velké uznání za rozvíření debaty okolo současného modelu rukopisného písma pro základní školy a celému projektu Comenia za pokus o debatu o podobě knižního písma vůbec. Věřím, že tato debata na odborné úrovni nezapadne a že přinese světlo do úpravy našich knih i učebnic.

5.4 Multimediální interaktivní slabikář

Dalším z nových projektů, které se v současnosti objevily, je Slabikář pro dyslektiky Aleny Kupčíkové³¹. Autorka vymyslela systém zcela nového přístupu k výuce čtení a psaní. Celý projekt navíc funguje prostřednictvím interaktivní tabule. Děti se učí písmena na základě vizuální podobnosti věcí a písmen, přestože nejde o věci, které nutně vypadají jako začáteční písmeno daného slova. Protože mají dyslektické děti problémy s koncentrací, je pro ně tento způsob učení s interaktivní tabulí vhodný. Učí se v podstatě živou hrou, nesedí v lavici a nemusí luštit písmenka, u tabule stojí, ukazují rukou a pod jejich dotekem tabule reaguje. S pomocí jednoduchých příběhů se učí písmena. Autorka uvádí, že tento systém může fungovat i pro malé děti z mateřských škol, které ještě číst neumějí. Navíc lze systémem podobností případnou dyslexii u takto malých dětí odhalit a při nástupu do školy je již možné s nimi pracovat speciálním způsobem. Děti nemusí být frustrovány, že spolužákům nestačí, že jim učení v běžných hodinách nejde. Učí se zkrátka v menší skupině jiným, pro ně přirozenějším způsobem.

Tato metoda skutečně pracuje s moderními technologiemi a přináší otázku, jak by měly školy fungovat za pár let. Jestli se stane výuka na počítačích běžnou už od prvních tříd základních škol.

Výtvarná umělkyně Alena Kupčíková vytvořila první multimediální interaktivní Slabikář (obr. 61) pro děti s rizikem dyslexie ve věku od 4 do 6 let jako doktorandskou práci na AVU v Praze z roku 2010. Slabikář doplňují Testy/Hra (obr. 62), které slouží k možnému odhalení a prevenci počátečních problémů ve čtení a psaní. Alena Kupčíková, jak uvádí ve své doktorandské práci, je sama dyslektičkou. K práci na Slabikáři ji tedy vedla osobní životní zkušenost. Svým interaktivním projektem přináší nový přístup k předškolnímu vzdělávání, respektive k práci s dětmi se specifickými vývojovými poruchami učení (zkratkou zvanými SPU). Svým projektem nabízí možnost, jak u dětí, které ještě neumějí číst a psát, rozeznat případné problémy, které by mohlo dítě v budoucnu mít se čtením a psaním. Jde totiž o skrytou „neviditelnou“ vadu, která se projeví až když člověk začne číst nebo psát. Dyslektici přitom mívají velkou obrazovou představivost a vnímají i znaky písma jinak než většina populace. Na tomto základu funguje zmiňovaná multimediální interaktivní hra. Děti vnímají různé tvary věcí kolem nás, aniž by znaly jejich přesný název (přesněji řečeno název společensky ustálený, zavedený). Některé předměty

jim mohou připomínat nějaké písmeno abecedy. Na základě této vizuální podobnosti se děti postupně všechna písmena naučí. Nejedná se tedy o podobnost na základě slyšeného (A – jako auto, B – jako babička) kdy se někdy těžko hledá předmět, jehož podoba by dokonale symbolizovala tvar začátečního písmene. Naopak – vizuální shody jsou naprosto odlišné. Pro nás, kdo umíme číst a s problémem dyslexie se nesetkáváme tak často, mohou být dokonce překvapivé. Žebřík nebo koleje tak mohou připomínat písmeno H, křídla letícího ptáka písmeno V a podobně. Důležitou součástí interaktivního Slabikáře je také zvuk a hudba složená pro každé konkrétní písmeno. Rozšiřuje se tím počet smyslů, kterými dítě vnímá hru a pomáhá k lepšímu zapamatování znaků. Tímto přístupem Alena Kupčíková přinesla úplně nové možnosti pro práci a podporu dětí s dyslexií. Pro děti, které tyto obtíže nemají, může Slabikář a testy přesto dobře sloužit k rozšíření vizuálního vnímání a propojení pravé a levé mozkové hemisféry.

Je důležité pochopit dyslexii a naučit děti žít s jiným vnímáním. Nepodceňovat je a nepovažovat je za líné nebo hloupé. Alena Kupčíková se snaží svým přístupem řešit problém dyslexie (a ostatních SPU) nejen s pomocí umění a pedagogických poznatků, ale také jako celospolečenské téma.

Poznámky

1. POCHOBRADSKÁ, K. *Slabikář – učebnice čtení v minulosti a dnes*. Zlín: 2008. Bakalářská práce, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, FMK. Vedoucí práce M. A. Lenka Baroňová.
2. HÝBLOVÁ, S. Pedagog a spisovatel Josef Kožíšek. In: HÝBL, Fr. *Učitelé – autoři učebnic a dětské literatury*. Přerov: Muzeum Komenského v Přerově, 2005. Sborník konference. s. 55.
3. [online] <http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/cs/nckr-vysledky.php> [cit. 2011-08-15].
4. BOHATCOVÁ, M. a kol. *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-131-0. s. 398.
5. tamtéž. s. 402–405
6. HLAVSA, Oldřich. *Typographia – Písmo, ilustrace, kniha*. Praha: SNTL, 1976. 1. vyd. s. 16.
7. BOHATCOVÁ, M. a kol. *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-131-0. s. 410–417
8. [online] <http://www.pismolijna.cz/tusar.html> [cit. 2011-09-07]
9. KNEIDL, P. Dílo grafických úpravců knihy. In BOHATCOVÁ, M. a kol. *Česká kniha v proměnách staletí*. Panorama, 1990. ISBN 80-7038-131-0. s. 533
10. BOHATCOVÁ, M. a kol. *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-131-0. s. 526–532
11. KNEIDL, P. Dílo grafických úpravců knihy. In BOHATCOVÁ, M. a kol. *Česká kniha v proměnách staletí*. Panorama, 1990. ISBN 80-7038-131-0. s. 541
12. tamtéž s. 543–544
13. tamtéž s. 542
14. SYLVESTROVÁ, M. *Jiří Rathouský*. [online]. 2008-09-29. [cit. 2011-09-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.czechdesign.cz/index.php?status=c&clanek=1681&lang=1>>.
15. PRIMUS, Z. *Umění je abstrakce. Česká vizuální kultura 60. let*. Praha: Kant a Arbor vitae, 2003. 1. vyd. ISBN 80-86217-30-2, ISBN 80-86300-14-5. s. 14–15.
16. [online] <http://www.pismolijna.cz/solpera.html> [cit. 2011-09-12]
17. KRČ, J. Times (New) Roman: Bůh novin, který skončil v kanceláři. *TYPO: Typografie, grafický design, vizuální komunikace*, říjen 2007, č. 29. s. 2–7.
18. BROUSIL, T. – LENCOVÁ, R. – ŠTORM, F. *Comenia. České školní písmo*. 2005–2008. s. 7.
19. BLAŽEK, F. Národní kultura a písmo. *SOUVISLOSTI. Revue pro křesťanství a kulturu*. 2/40/1999. s. 54. [pdf verze] [cit. 2011-08-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.souvislosti.cz>>.
20. BROUSIL, T. – LENCOVÁ, R. – ŠTORM, F. *Comenia. České školní písmo*. 2005–2008. s. 3.
21. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. [cit. 2011-09-04]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.
22. Sdělení MŠMT č. j. 1052/2009-20. [online]. Praha: MŠMT, 2009-07-14. [cit. 2011-08-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/schvalovaci-dolozky-k-ucebnicim-cervenec-2009>>.
23. [online] <http://www.vzdelani21.cz/novinky/rozhovor-vzdelani21/> [cit. 2011-08-02]
24. Průběžná, hodnotící zpráva projektu, květen 2011. [online] 2011-06-06. [cit. 2011-08-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.vzdelani21.cz/hodnoceni-projektu/>>.
25. [online] <http://ucitel.flexilearn.cz/o-projektu/> [cit. 2011-08-02]
26. Písmová předloha z roku 1932. *TVAR: literární obydleník*, březen 2010, ročník 21, č. 6. s. 11.

27. LENCOVÁ, R. Comenia Script – nová psací latinka. *TYPO: Typografie, grafický design, vizuální komunikace*, říjen 2007, č. 29. s. 8–17.
28. FRANCOVÁ, S. Co nová školní předloha neumožňuje. *TVAR: literární občasník*, březen 2010, ročník 21, č. 6. s. 9.
29. Více se tomuto tématu věnuji ve své bakalářské práci. Viz. pozn. č. 1.
30. Poznatky Mgr. Markéty Breníkové předané během osobního rozhovoru. Červen 2011.
31. MgA. Alena Kupčíková Ph.D. výtvarná umělkyně s handicapem DYS a autorka doktorandského projektu na AVU – multimediálního interaktivního Slabikáře a testů/her pro děti s rizikem dyslexie ve věku od 4 do 6 let.

6. OBRAZOVÁ DOKUMENTACE

Učebnice českého jazyka měly v průběhu 20. století různou podobu. Protože moje práce není sborníkem všech v minulosti vydaných učebnic, uvádím pouze některé příklady, které jsou charakteristické pro svoji dobu nebo jsou něčím výjimečné.

Oslovily mne prvorepublikové čítanky s důsledným morálním apelem na čtenáře a černobílými pérovkovými ilustracemi. Uvedeny jsou edice učebnic nebo vícedílné čítanky, na kterých je vidět systematické řešení obálek. Často je velmi jednoduché, přesto působivé. V padesátých letech je náplň učebnic viditelně podřízena dobové diktatuře. Učebnice z šedesátých let na mě zapůsobily svou barevností a radostným pojetím ilustrací.

Ačkoli je z didaktického hlediska učebnice jazyka a čítanka naprosto odlišný materiál, v historických ukázkách přináším oboje. U aktuálních řad jsou učebnice doplněné také o pracovní sešity a jiné doplňkové materiály pro představení různých více či méně kreativních řešení. Ukázky jsou pro přehlednost řazeny chronologicky s ohledem na příbuznost edice nebo ukázek jednoho vydavatele.

1.

Název: Čítanka trojdílná pro české školy obecné
(obálka jen u 1. a 2. dílu)
Autoři: Upravil Jan Jursa (Díl I. pro 2. a 3. školní rok, Díl II. pro 4. a 5. školní rok)
Upravil Fr. Flos (Díl III. pro 6., 7. a 8. ročník škol)
Vydavatel: Státní nakladatelství v Praze (Státní knihosklad)
Rok: 1919–1921

Národní hrdostí se pyšní tato čítanka už na obálce. Uvníř pak učí lásce k mateřskému jazyku prostřednictvím textů české i slovenské národní hymny a tradičních lidových říkanek.

2.

Název: **Květen – čítanka pro školy obecné**
(pro 2. a 3. školní rok)

Sestavil: Frank Mužík

Vydavatel: Státní nakladatelství v Praze

Rok: 1921–22

3.

Název: **Jaro – čítanka pro městské školy národní**

Sestavil: Dr. Josef Kepřta

Ilustrace: Cyril Bouda

Vydavatel: Státní nakladatelství v Praze

Díl I. pro druhý školní rok

Rok: 1925

Díl II. pro třetí školní rok

Rok: 1929 (3. nezměněné vydání)

4.

Název: **Jaro – čítanka pro městské školy národní**
Díl III. pro čtvrtý školní rok

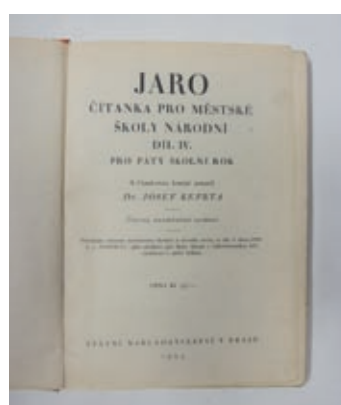
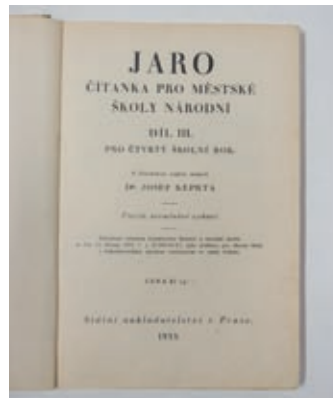
Sestavil: Dr. Josef Kepřta

Vydavatel: Státní nakladatelství v Praze

Rok: 1933 (4. nezměněné vydání)

Díl IV. pro pátý školní rok

Rok: 1934 (4. nezměněné vydání)

5.

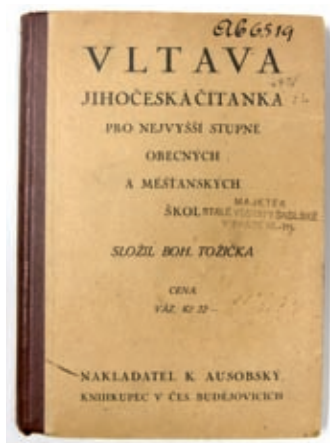
Název: VLTAVA – Jihočeská čítanka pro nejvyšší stupně obecných a měšťanských škol

Složil: Boh. Tožička

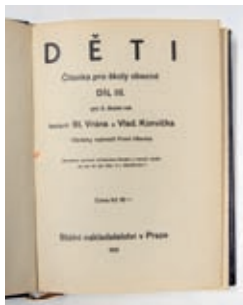
Nakladatel: K. Ausobský

Místo: České Budějovice

Rok: 1926

6.
Název: DĚTI – čítanka pro školy obecné
Autoři: St. Vrána, Vlad. Konvička
Ilustrace: František Hlavica
Vydavatel: Státní nakladatelství v Praze
Rok: 1930–33, různá vydání

7.

Název: **Jazyk vyučovací na málotřídní škole obecné**
 Pro 2. a 3. postupný ročník

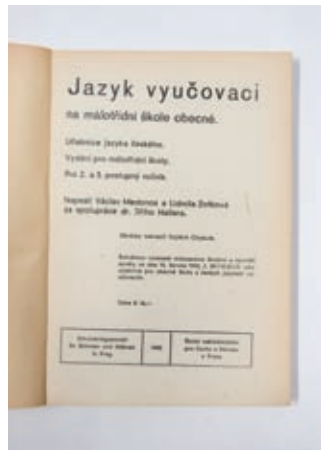
Autor: Václav Medonos, Lidmila Žofková, dr. Jiří Haller

Ilustrace: Vojtěch Cinybulk

Vydavatel: Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu

Místo: Praha

Rok: 1942

8.

Název: **Nová čítanka**
Vydavatel: Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu v Praze
Rok: 1942/43

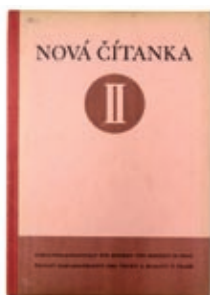
Minimalistické řešení obálek v období 40. let dvacátého století. Jasně, přehledně, funkční. Zde ukázka učebnic pro obecné školy s vyučovacím jazykem českým, díl I–VII.

9.

Název: **Nová čítanka**
 Vydavatel: Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu v Praze
 Rok: 1942/43

Ukázky vnitřních stránek dílu I.–IV.

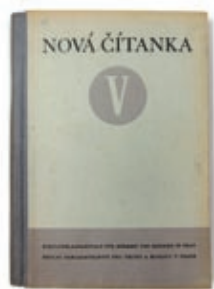
10.

Název: **Nová čítanka**

Vydavatel: Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu v Praze

Rok: 1943

Ukázky titulního listu s frontispisem a vnitřních stránek dílu V.–VII.

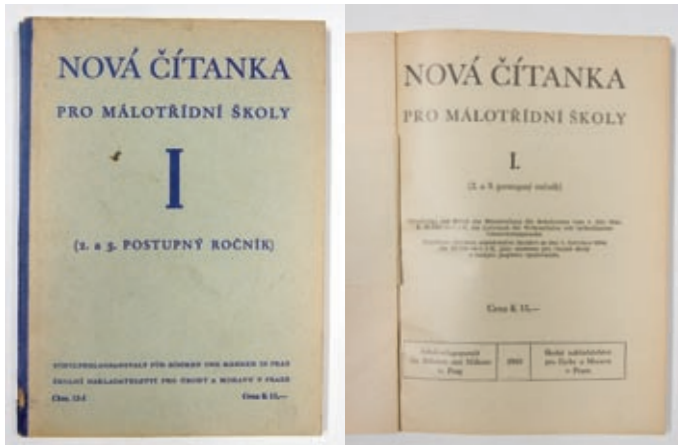

11.

Název: **Nová čítanka pro malotřídní školy I.**
2. a 3. postupný ročník

Vydavatel: Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu v Praze

Rok: 1945

12.

Název: **Pracovní učebnice jazyka českého, díl I.–IV. (Mateřídouška)**
pro 1. až 3. třídu měšťanských škol,

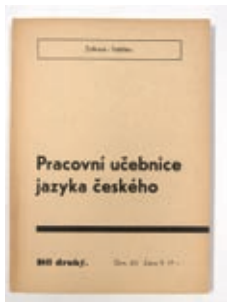
díl 4. pro jednorochní učebné kursy při měšťanských školách

Autor: L. Žofková, B. Tožička

Vydavatel: Státní nakladatelství v Praze

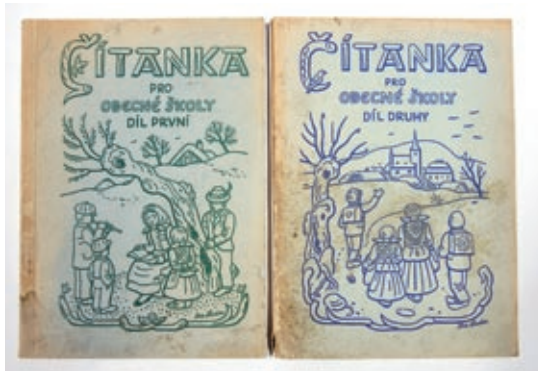
Místo: Praha

Rok: 1945 (díl I. dotisk 1. vydání z roku 1933, díl III. dotisk 1. vydání z roku 1936,
díl IV. dotisk 1. vydání z roku 1938)

13.

Název: **Čítanka pro obecné školy, I. a II. díl**
 Díl I. pro druhý postupný ročník obecných škol
 Díl II. pro třetí postupný ročník obecných škol
 Sestavila: čítanková komise
 Obálka: Josef Lada
 Vydavatel: Státní nakladatelství v Praze
 Rok: 1946 (částečně změněný dotisk Nové čítanky I. a II.)

14.

Název: **Jazyk vyučovací na škole obecné**
edice učebnic

Autor: Václav Medonos, Boh. Tožička, Lidmila Žofková, dr. Jiří Haller

Vydavatel: Státní nakladatelství v Praze

Místo: Praha

Rok: 1948

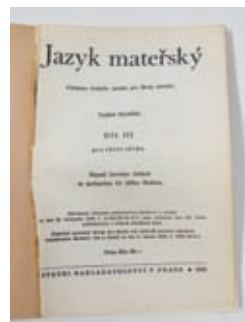
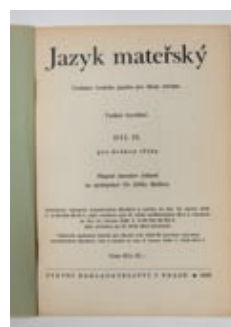
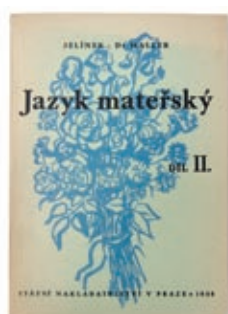
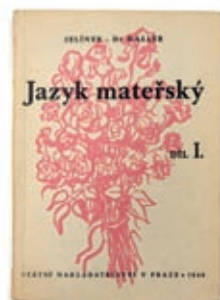
15.

Název: **Jazyk mateřský, díl I. až III. vydání čtyřdílné ukázka učebnic pro školy střední**

Autoři: Jaroslav Jelínek, Dr. Jiří Haller

Vydavatel: Státní nakladatelství v Praze

Rok: 1949

16.

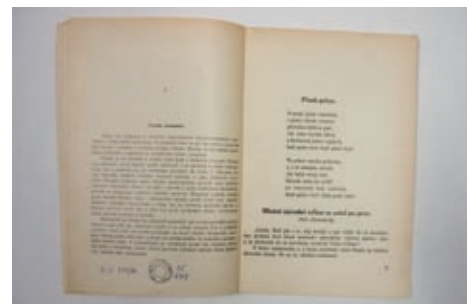
Název: **Čítanka pro čtvrtý postupný ročník národních škol**

Autoři: **Bohumil Říha, Josef Šlajer, Jan Ryska**

Obálka: **Antonín Michalčík**

Vydavatel: **Státní nakladatelství v Praze**

Rok: **1949 (1. vydání)**

17.

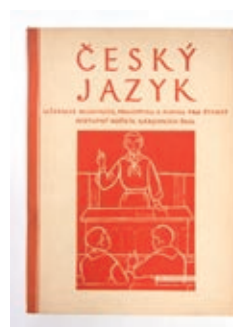
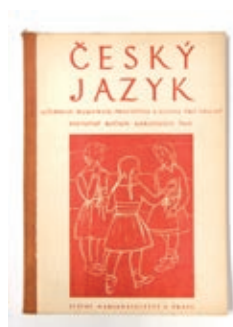
Název: **Český jazyk pro 2. – 5. ročník**

Autoři:

1. Hynek Kohoutek, Oldřich Horák, Bohumil Říha, Dr Jaromír Bělič, Dr Fr. Svěrák
2. Štěpán Štěpánek, Karel Tkáč, Boh. Říha, Dr Jaromír Bělič, Oldřich Horák, Dr Fr. Svěrák
3. Oldřich Horák, Bohumil Říha, Hedvika Sedláková, Dr Jaromír Bělič, Dr Fr. Svěrák
4. Jos. Hubáček, Fr. Omelka, Bohuslav. Podešva, Bohumil Říha, Dr Jaromír Bělič, Oldřich Horák, Dr Fr. Svěrák

Vydavatel: Státní nakladatelství v Praze

Rok: 1950

18.

Název: **Čítanka** pre 2. postupný ročník národných škôl
 Vydavateľ: Štátne nakladateľstvo Bratislava
 Rok: 1952 (1. vydání)
 Tisk písmem: Ideal

19.

Název: **Čítanka** pre 3. postupný ročník národných škôl
 Vydavateľ: Štátne nakladateľstvo Bratislava
 Rok: 1951 (třetí, opravené vydání)
 Tisk písmem: Excelsior

20.

Název: **Čítanka 3 pro 3. postupný ročník škol všeobecně vzdělávacích**

Autoři: dr. Josef Šlajer, Karel Tkáč

Výtvarník: Otakar Štembera

Obálka: Antonín Homolka

Tisk písmem: Old Face

Vydavatel: Státní pedagogické nakladatelství Praha

Rok: 1954 (1. vydání)

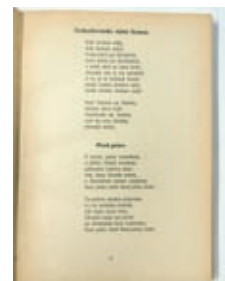
21.

Název: **Čítanka 4 pro 4. postupný ročník škol všeobecně vzdělávacích**

Autoři: dr. Josef Šlajer, dr. Bohumil Pavel, dr. Tomáš Henek, Oldřich Strumhaus

Vydavatel: Státní pedagogické nakladatelství Praha

Rok: 1960 (7. nezměněné vydání)

22.

Název: **Český jazyk 4**
Učebnice mluvnice s výslovností a pravopisem pro čtvrtý ročník

Autoři: Oldřich Horák, Bohumil Klement, dr. Marie Těšitelová

Ilustrace: Naděžda Bláhová-Stanovská

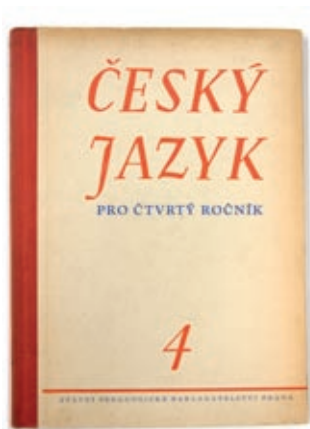
Tisk písmem: Kolektiv

Obálka: Antonín Homolka

Vydavatel: Státní pedagogické nakladatelství Praha

Rok: 1961 (8. nezměněné vydání)

Edice Učebnice pro všeobecně vzdělávací školy

23.

Název: **Čítanka pro druhý postupný ročník škol pro slabozraké**
I. svazek

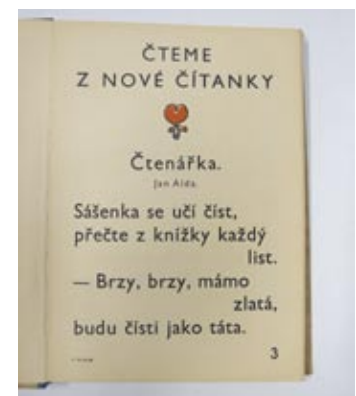
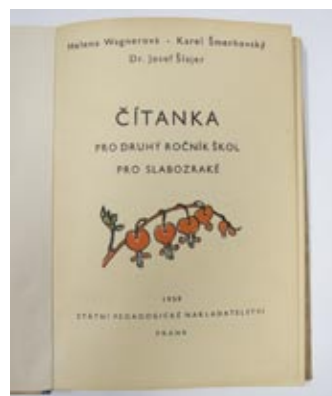
Sestavili: Helena Wagnerová, Karel Šmerhovský, Dr. Josef Šlajer

Ilustrace: Jana Kalinová

Tisk písmem: Gill

Vydavatel: SPN, Praha

Rok: 1959 (1. vydání)

24.

Název: **Český jazyk pro 2. ročník**
 Autoři: Dr. Hynek Kohoutek, Čestmír Masojídek, František Prudký
 Ilustrace: Jiřina Adamcová
 Psací písmo: dr. Václav Penc
 Tisk písmo: Plantin
 Vydavatel: Státní pedagogické nakladatelství, n. p. v Praze
 Rok: 1962 (druhé nezměněné vydání)

25.

Název: **Čítanka pro 4. ročník**

Autoři: Theodor Macek, dr. Marie Koukalová, Oldřich Kryštofek

Ilustrace: Rudolf Šváb

Gr. úprava: Milan Hegar

Vydavatel: Státní pedagogické nakladatelství, n. p. v Praze

Rok: 1962 (1. vydání)

Tisk písmem: Plantin

Edice učebnice pro základní devítileté školy

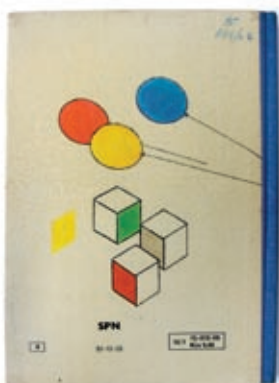
26.

Název: **Český jazyk pro 2. ročník**
 Autoři: Bohumil Klement, dr. Hynek Kohoutek, Štěpán Štěpánek
 Ilustrac: Eva Feiglová
 Gr. úprava: Vanda Suková
 Psací písmo: František Váňa
 Vydavatel: Státní pedagogické nakladatelství, n. p. v Praze
 Rok: 1966, 1. vydání
 Edice Učebnice pro základní devítileté školy

27.

Název: Český jazyk pro 3. ročník
Autoři: dr. Hynek Kohoutek, Miroslav Bartoň, Čestmír Masojídek
 Učebnice pro 3. až 5. ročník koordinoval Bohumil Klement
Ilustrace: Josef Novák
Gr. úprava: Jindřich Vichnar
Psačí písmo: Karel Gaud
Vydavatel: Státní pedagogické nakladatelství, n. p. v Praze
Rok: 1965 (4. vydání)
 Edice Učebnice pro základní devítileté školy

28.

Název: **Český jazyk 4**
 Autor: Bohumil Klement, Vlasta Podhorná, Stanislav Vysloužil
 Učebnice pro 3. až 5. ročník koordinoval Bohumil Klement
 Ilustrace: Jan Černý
 Psací písmo: Karel Gaudl
 Gr. úprava: Jindřich Vichnar
 Vydavatel: Státní pedagogické nakladatelství, n. p. v Praze
 Rok: 1965 (4. vydání) (1. vydání 1961)
 Tisk písmem: Plantin
 Edice Učebnice pro základní devítileté školy

29.

Název: **Čítanka pro 2. ročník**

Zpracovali: Karel Šmerhovský, Zdeňka Ryjáčková, Květoslav F. Sedláček, Vojtěch Trost, Vilém Vaníček, odborné vedení dr. Josef Šlajer

Ilustrace: Milada Marešová

Vydavatel: Státní pedagogické nakladatelství, n. p. v Praze

Rok: 1967 (7. vydání)

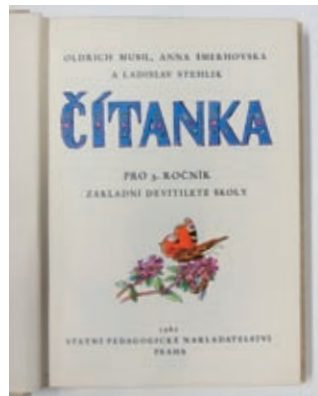
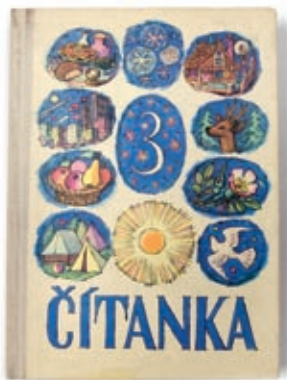
Edice Učebnice pro základní devítileté školy

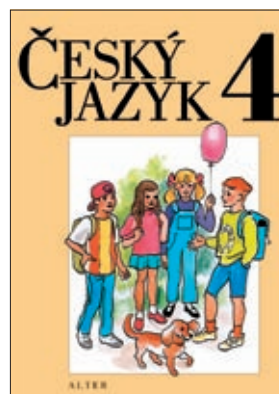
30.

Název: Čítanka pro 3. ročník
Autor: Oldřich Musil, Anna Šmerhovská, Ladislav Stehlík
Ilustrace: Václav Karel
Gr. úprava: Václav Bláha
Tisk písmem: Garamond
Vydavatel: Státní pedagogické nakladatelství, n. p. v Praze
Rok: 1962 (1. vydání)
Edice Učebnice pro základní devítileté školy

31.

Název: **Český jazyk 2 pro 2. ročník ZŠ**
 Autor: Zuzana Nováková, metod. spolupráce Hana Staudková
 Ilustrace: Vlasta Švejdová
 Psací písmo: Marta Sonnbergová
 Gr. úprava: Vladimír Vimr
 Vydavatel: ALTER, s r. o., Všeň
 Rok: 1994 (2004 vydání druhé, upravené)

Ukázka obálek pracovních sešitů k učebnici Český jazyk 2 a obálky učebnic edice pro vyšší ročníky.

32.
 Název: **Čítanka 2**
 pro 2. ročník ZŠ a OŠ
 Texty: Zuzana Nováková, metod. spolupráce
 Hana Staudková
 Ilustrace: Denisa Wágnerová
 Gr. úprava: Vladimír Vimr
 Vydavatel: ALTER, s r. o., Všeň
 Rok: 1997, vydání první

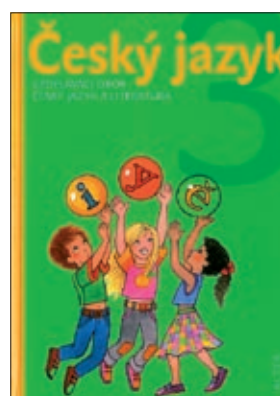
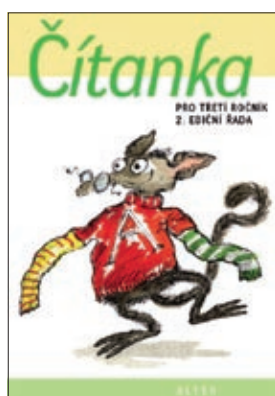
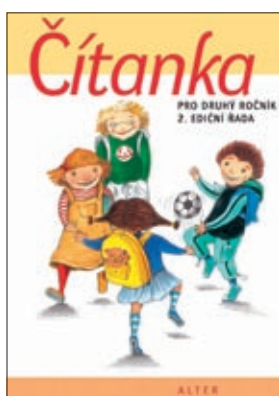
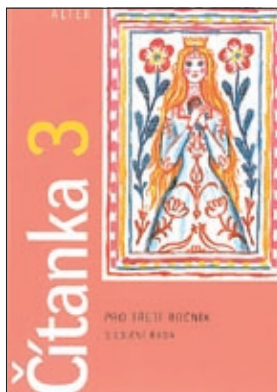

33.
 Název: **Čítanka 4**
 Autoři: kolektiv pod vedením Dr. Hany Rezutkové,
 metod. spolupráce Hana Staudková
 Obálka: Vladimír Vimr
 Gr. úprava: Jan Jordán
 Vydavatel: Nakladatelství Alter, s. r. o., Všeň
 Rok: 1996 (1. vydání)

34.

Ukázky dalších edičních řad, které v současnosti nabízí nakladatelství Alter.

Druhá ediční řada čítanek

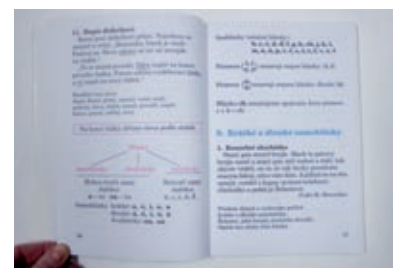
Český jazyk 3

Autor: Ladislav Dvorský a kol.

Ilustrace: Kateřina Lovis

35.

Název: **Český jazyk 2 (pro 2. ročník základní školy)**
 Autoři: Zdeňka Dvořáková, Vlastimil Styblík, Karla Ondrášková
 Ilustrace: Lenka Vybíralová
 Obálka: Karel Šejna
 Psací písmo: Marta Sonnbergová
 Úprava: Marcela Jirsová
 Vydavatel: SPN – pedagogické nakladatelství, a. s., Praha
 Rok: 1997 (1. vydání)
 (Učebnice zpracována podle osnov vzdělávacího programu Základní škola)

36.

Název: **Český jazyk 4** (pro 4. ročník základní školy)
 Autoři: Vlastimil Styblík a kol.
 Ilustrace: Milena Kudrnová-Papežová
 Obálka: Karel Šejna
 Úprava: Marcela Jirsová
 Vydavatel: SPN – pedagogické nakladatelství, a. s., Praha
 Rok: 1998

37.

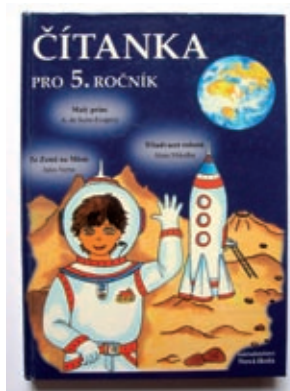
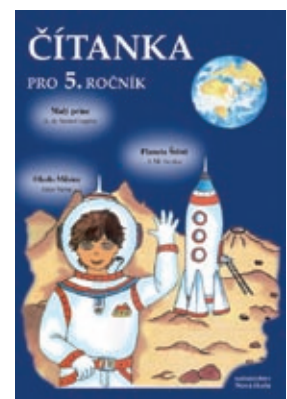
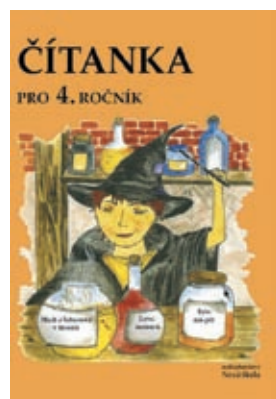
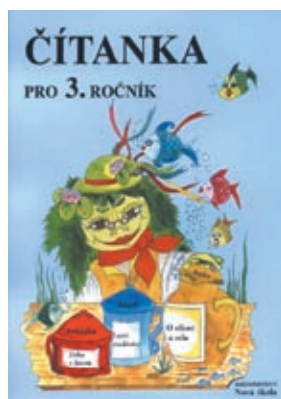
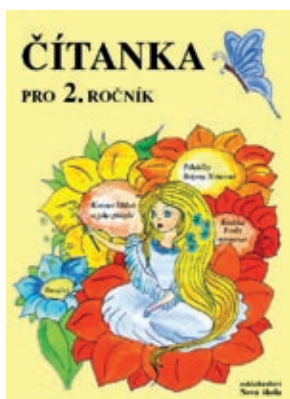
Název: **Český jazyk 5** (pro 5. ročník základní školy)
 Autoři: Zdeňka Dvořáková, Vlastimil Styblík, Karla Ondrášková
 Ilustrace: Zdeňka Krejčová
 Obálka: Karel Šejna
 Úprava: Marcela Jirsová
 Vydavatel: SPN – pedagogické nakladatelství, a. s., Praha
 Rok: 1996 (1. vydání)

38.

Název: Čítanka pro 2.–4. ročník
 Autor: Zita Janáčková a kol.
 Ilustrace: Andrea Schindlerová
 Gr. úprava: Monika Foltánová, Josef Mariánek
 Vydavatel: Nová škola, s. r. o., Brno
 Rok: 2003, 2004

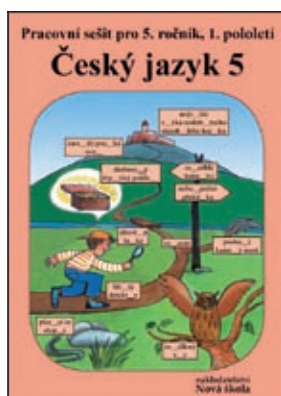
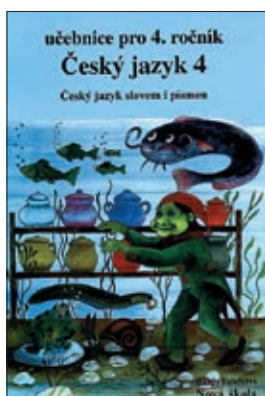
Ukázky obálek čítanky pro druhou až pátou třídu.

39.

Učebnice českého jazyka s pracovními sešity z produkce nakladatelství Nová škola.

Ukázky obálek učebnic pro druhou až pátou třídu.

40.

Název: **Čítanka pro 4. ročník základní školy**
 Autoři: **Albína Měchurová, Jiří Žáček, Kateřina Horáčková**
 Ilustrace: **Eva Průšková**
 Gr. úprava: **Jan Zoul**
 Vydavatel: **Fortuna**
 Rok: **1997 (1. vydání)**
 (Učebnice zpracována podle osnov vzdělávacího programu Základní škola)

41.

Název: **Čítanka pro 3. ročník základní školy**

Autoři: Josef Brukner, Miroslava Čížková

Ilustrace: Miloš Noll

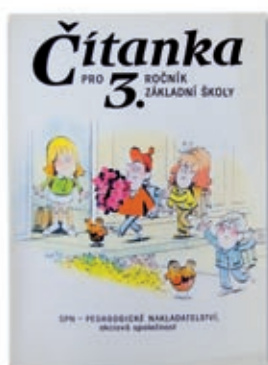
Obálka: Karel Šejna

Úprava: Marcela Jirsová

Vydavatel: SPN – pedagogické nakladatelství, a. s.

Rok: Praha 1997 (1. vydání)

(Učebnice zpracována podle osnov vzdělávacího programu Základní škola)

42.

Název: **Čítanka pro 4. ročník základní školy**

Autoři: Josef Brukner, Miroslava Čížková, Drahomíra Králová

Ilustrace: Zdenka Krejčová

Obálka: Karel Šejna

Úprava: Marcela Jirsová

Vydavatel: SPN – pedagogické nakladatelství, a. s.

Rok: Praha 1997

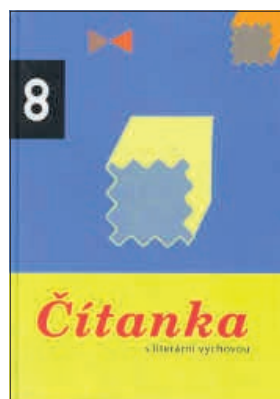
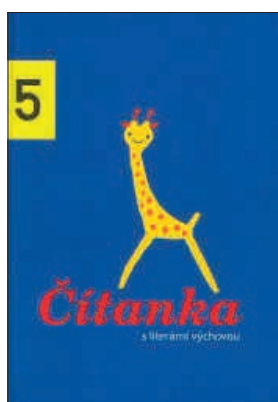
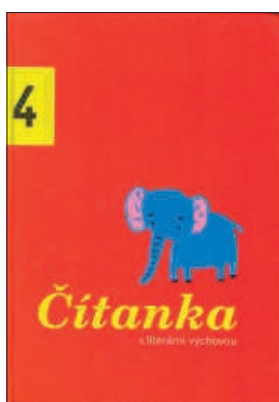
(Učebnice zpracována podle osnov vzdělávacího programu Základní škola)

43.

Název: **Čítanka s literární výchovou**
Autor: Fialová Zuzana, Podzimek Jiří
Ilustrace: Michaela Kukovičová
Gr. úprava: Klára Kvízová
Nakladatel: Moby Dick
Rok: 1997

Ojedinelá ukázka učebnic z produkce nakladatelství Moby Dick. Tato edice čítanek byla oceněna v soutěži Nejkrásnější české knihy.

44.

Název: **Český jazyk a Pracovní sešit pro 2. ročník ZŠ (1. a 2. díl)**

Autor: Ing. Jana Potůčková

Ilustrace: Jana Potůčková

Gr. úprava: RNDr. Vladimír Potůček

Vydavatel: Studio 1+1, Brno

Rok: 2007, čtvrté vydání, upravené podle RVP

45.

Název: Český jazyk pro 3. ročník ZŠ (1. a 2. díl)

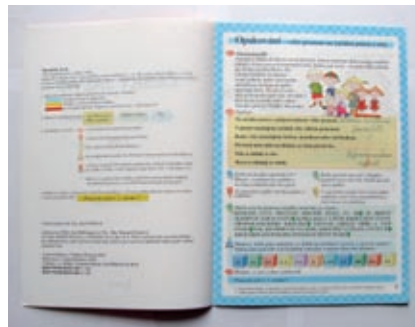
Autor: Ing. Jana Potůčková

Ilustrace: Jana Potůčková

Gr. úprava: RNDr. Vladimír Potůček

Vydavatel: Studio 1+1, Brno

Rok: 2008 (vydání třetí)

46.

Název: **Český jazyk pro 4. ročník ZŠ (1. a 2. díl)**

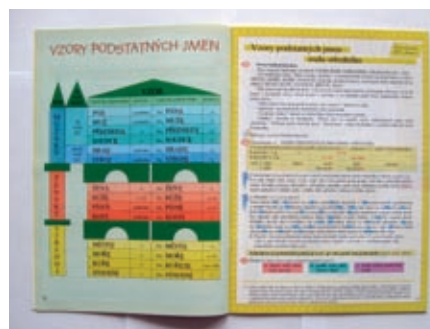
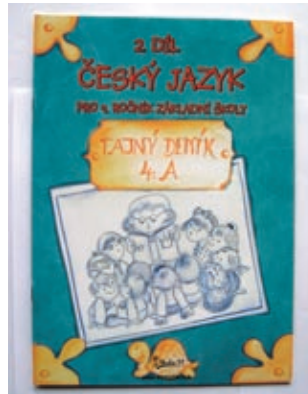
Autor: Ing. Jana Potůčková

Ilustrace: Jana Potůčková

Gr. úprava: RNDr. Vladimír Potůček

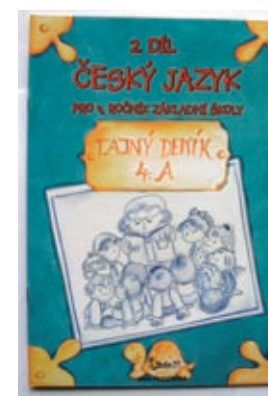
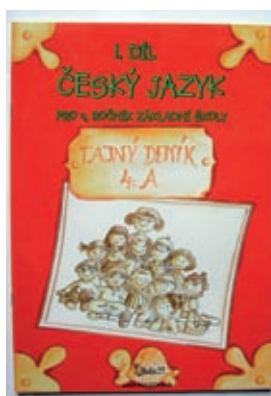
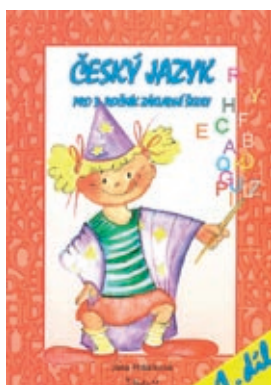
Vydavatel: Studio 1+1, Brno

Rok: 2004

47.

Edice učebnic českého jazyka s pracovními sešity brněnského nakladatelství 1+1 pro druhou až pátou třídu základní školy.

48.

Název: Český jazyk pro 2. až 5. ročník ZŠ

Autor: PaedDr. Hana Mikulenková a kol.

Vydavatel: Prodos, Olomouc

Aktuální nabídka nakladatelství Prodos pro vyučovací předmět český jazyk. Druhá řada učebnic s pracovními sešity, tzv. Modrá, nese výraznější jednotící prvky ucelené edice.

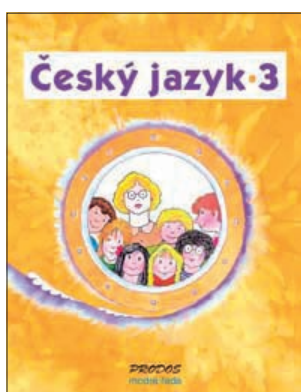
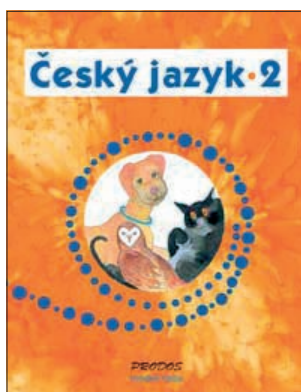

49.

Název: **Český jazyk pro 2. až 5. ročník ZŠ – Modrá řada**
učebnice s pracovními sešity

Autoři: PaedDr. Hana Mikulenková; Mgr. Radek Malý

Vydavatel: Prodos, Olomouc

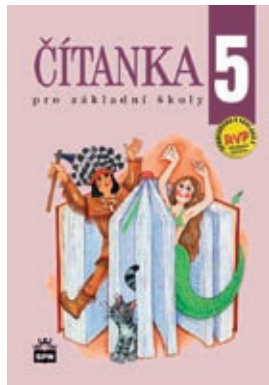
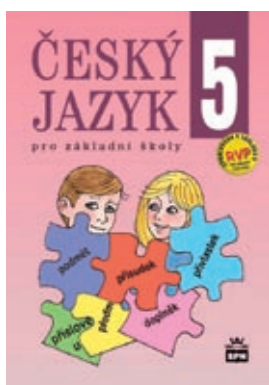
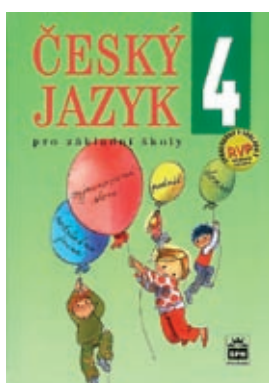
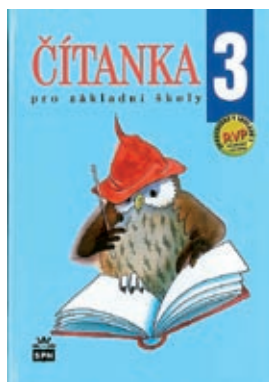
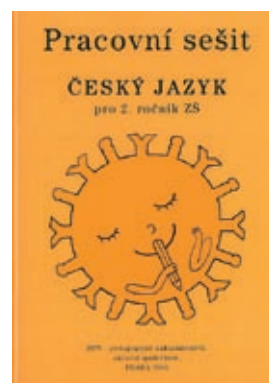

50.

Název: Český jazyk 2–5 (učebnice s čítankou)

Vydavatel: SPN

Aktuální řada učebnic s ilustracemi různých autorů.

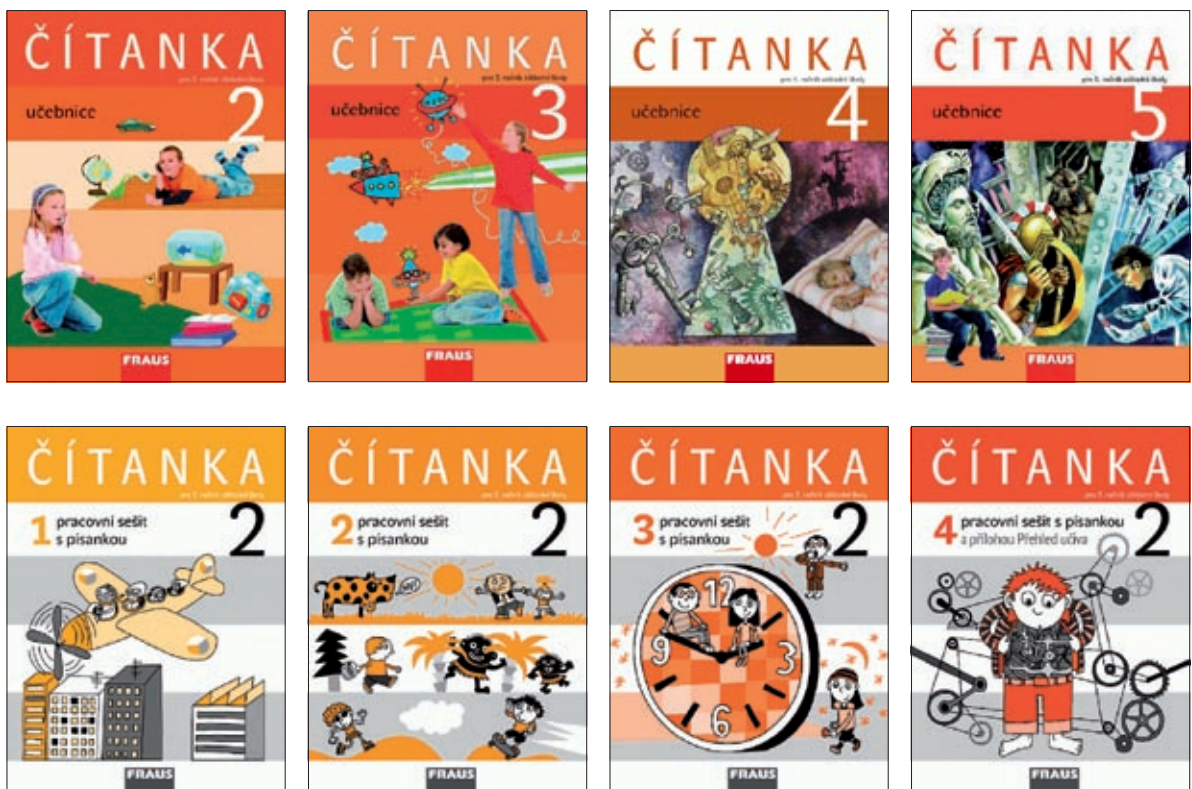
52.

Název: **Český jazyk pro 2.-5. ročník ZŠ**
 Autoři: J. Kosová, A. Řeháčková, G. Babušová
 Vydavatel: Fraus

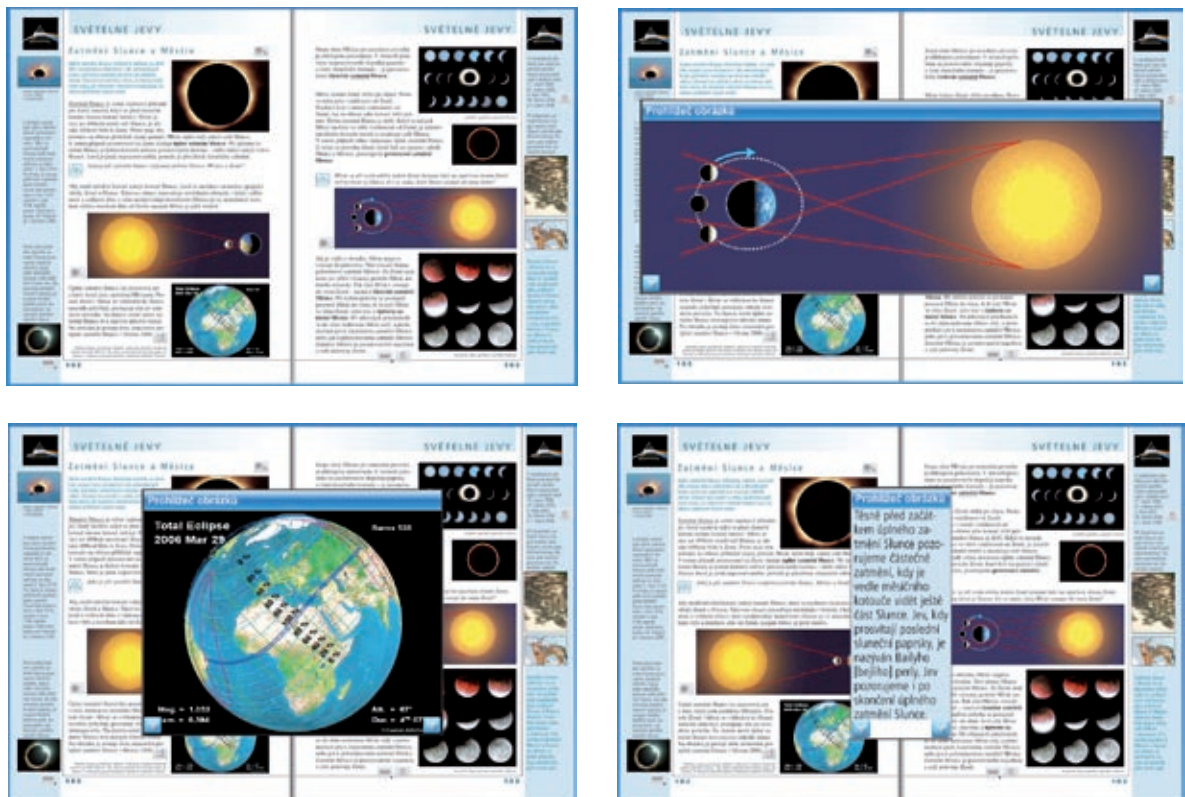
53.

Název: **Čítanka pro 2.-5. ročník ZŠ**
 Autoři: K. Šebesta, K. Váňová
 Vydavatel: Fraus

54.

Ukázka i-učebnice nakladatelství Fraus

Zdroj obrázků: <http://www.iucebnice.cz/ukazka/index.html>

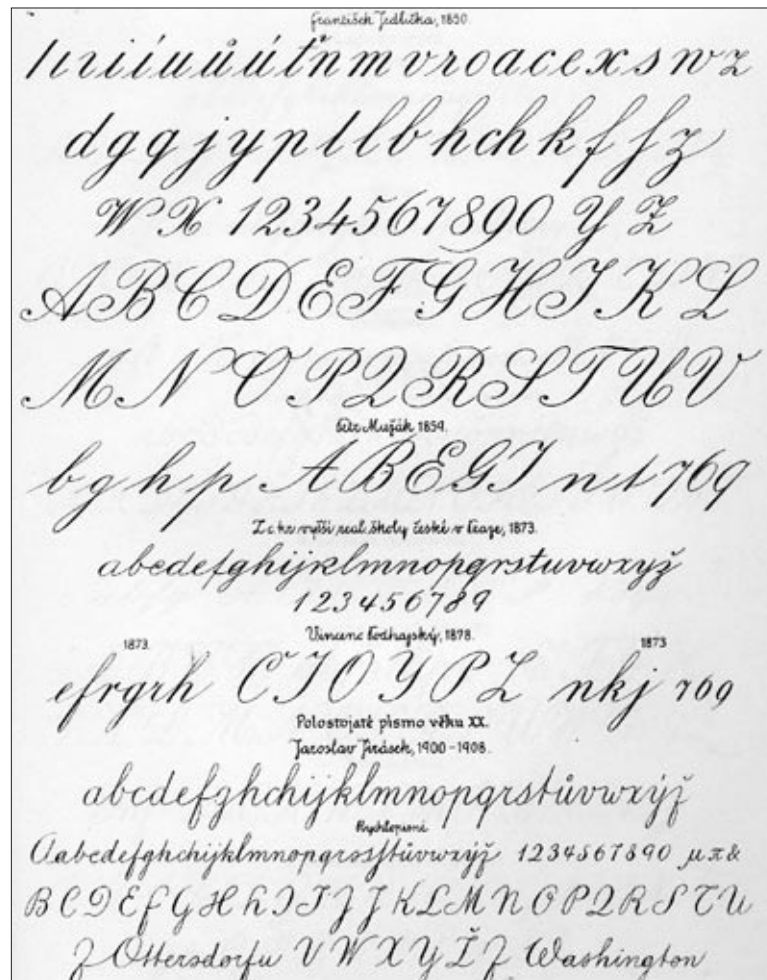
55.

Ukázky výuky s interaktivní tabulí a žákovskými netbooky v rámci projektu Vzdělání 21

Zdroj obrázků: <http://www.vzdelani21.cz/pro-media/>

56.

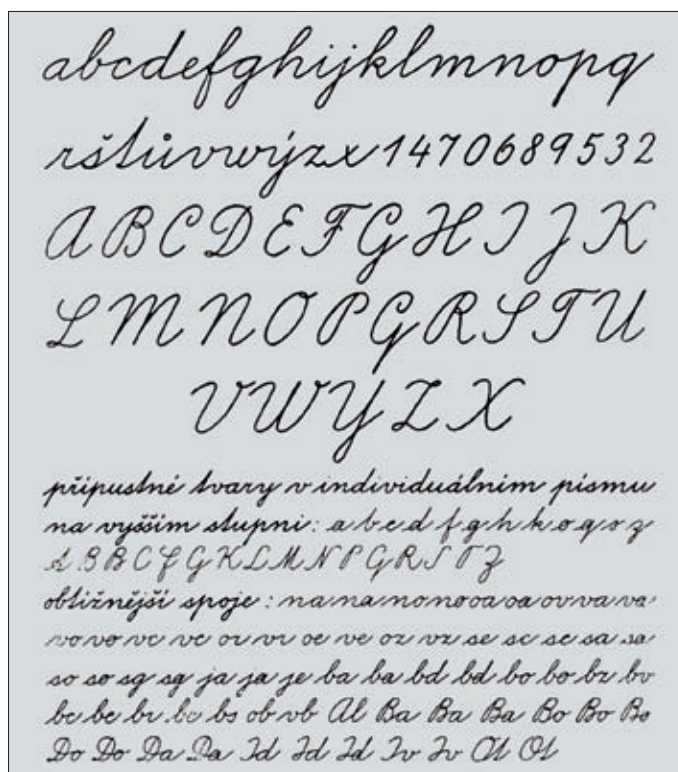
Ukázky krasopisných vzorů dle jednotlivých učitelů psaní z 2. poloviny 19. století
Písmo psané ostře seříznutým perem. Charakteristická je zdobnost tvarů a výrazné rozdíly
v tloušťce tahů písmen, způsobené změnou tlaku.

Zdroj: <http://www.paleografie.org/UK/img/gallery/110415134747.jpg>

57.

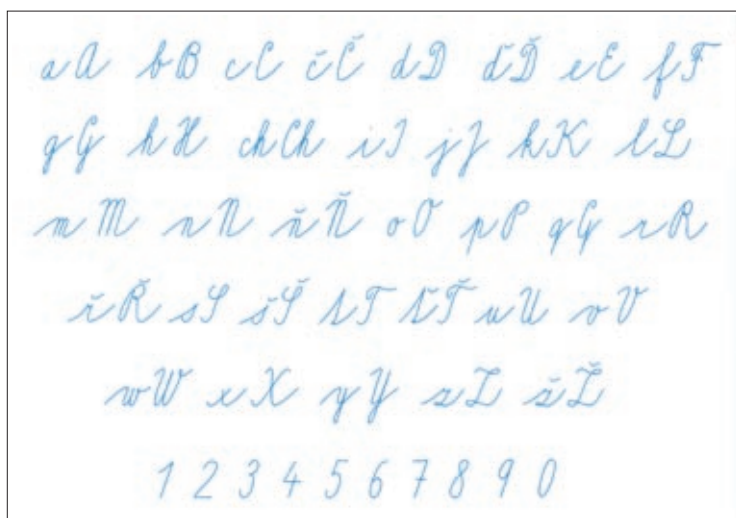
Písmová předloha z roku 1932

Zdroj: TVAR: literární obtýdeník, březen 2010, ročník 21, č. 6. s. 11

58.

Současná písmová předloha, která se výrazně nezměnila od 70. let 20. století

Zdroj: TYPO: Typografie, grafický design, vizuální komunikace, říjen 2007,
 č. 29. s. 8.

59.

Comenia Script – model nového psacího písma Radany Lencové.

Alois, Božena, Cecílie
Dan, Eva, Filip, Gábi,
Hugo, Iva, Jan, Káťa,
Lenka, Mirek, Nikola,
Ota, Petr, Quido, René,
Soňa, Tomáš, Ulrych,
Viktor, Wabi, Xaver,
Yveta, Zbyněk, Zora,
Olina, Standa, Beáta.

60.

Comenia Script

Ukázky verzí písma a kaligrafické formy.

Comenia Script Bahoj mamí

Eliška Katka Hynek Gusta

Michal jede domů.

Šárka má šaty.

Comenia Script Aahoj mamí

Eliška Katka Hynek Gusta

Michal jede domů.

Šárka má šaty.

Comenia Script universalahoj mamí

Eliška Katka Hynek Gusta

Michal jede domů.

Šárka má šaty.

Volně psané písmo se sklonec:

Eliška Katka Hynek Gusta

Michal jede domů.

Šárka má šaty.

Comenia Script kaligrafická formaahoj mamí

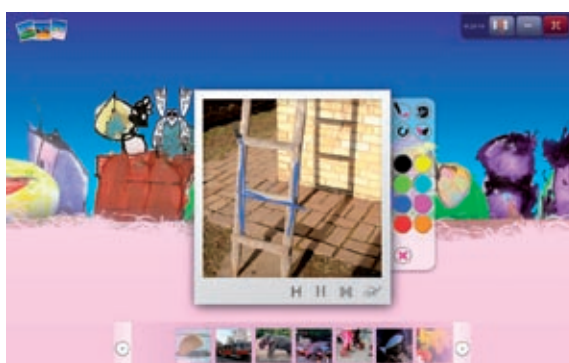
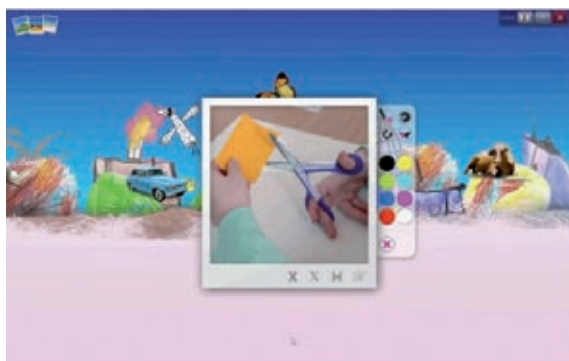
Eliška Katka Hynek Gusta

Michal jede domů.

Šárka má šaty.

61.

Název: **Multimediální interaktivní Slabikář**
Autor: Alena Kupčíková
Programátor: Michal Klega
Hudba: Jan Urban
Namluvil: Jiří Lábus
Vydal: Umění a věda na podporu dyslektickým dětem
Rok: Praha 2010

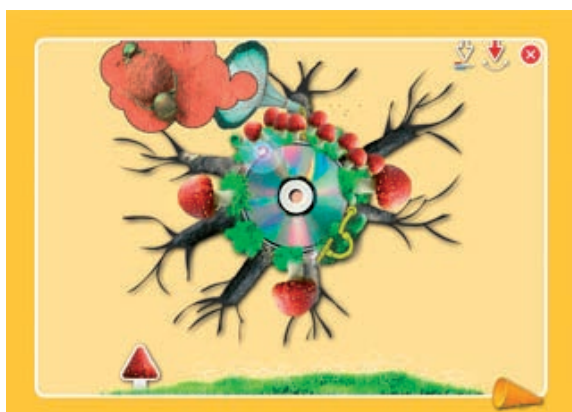
Ukázky Slabikáře z <http://dys.cz/slabikar.php>

Fotografie z prezentace projektu multimediálního interaktivního Slabikáře a Testů/hry v rámci Dne dyslexie, konaného 9. září 2011 ve Veletržním paláci Národní galerie v Praze.

62.

Název: **Multimediální interaktivní Testy / Hra**
Autor: Alena Kupčíková
Programátor: Michal Klega
Hudba: Jan Urban
Namluvil: Jiří Lábus
Vydal: Umění a věda na podporu dyslektickým dětem
Rok: Praha 2010

Ukázky Testů z <http://dys.cz/testy.php>

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7. EDICE UČEBNIC – REALIZACE

Řešila jsem edici učebnic českého jazyka pro první stupeň základní školy, přesněji řečeno pro 2. až 5. třídu. Je to ideální podoba na základě textů autorů-pedagogů, kteří mají zkušenosti s výukou dětí na ZŠ. Edice obsahuje učebnici, pracovní sešit a čítanku pro každý ročník, celkem tedy čtyři na sebe navazující sady. Obsah odpovídá látce probírané v daném ročníku.

Každá sada z čtveřice je řešena samostatně, v návaznosti na další díly edice. Výrazným prvkem obálek je barevnost. Volila jsem velké plochy čistých barev, doplněných kontrastní barvou hřbetu a barevnými detaily ilustrací. Sada pro každý ročník má jednu základní barevnost, kterou se od ostatních odlišuje. Zároveň všechny knihy dohromady působí jako pestrá paleta, která funguje při společné prezentaci (například v knihkupectví). Pokud by někomu vadila přílišná pestrost, lze uvést, že v jednom ročníku nikdy nebudou děti ani rodiče zatěžováni celou edicí. Jde spíš o to, jak odlišit tyto učebnice od ostatních v současné nabídce. K tomu jsem kromě výrazné barevnosti volila jednoduché, čisté řešení obálek. V záplavě různobarevných učebnic, které již na obálce prezentují všechny použité způsoby obrazového doprovodu a křičí úryvky obsahu, působí takto řešená jednoduchá obálka přitažlivě.

Snahu podtrhnout jedinečnost učebnice jsem vyjádřila společnou krabicí pro jeden ročník. Z dětství si pamatuji vášeň pro sbírání různých věcí a především touhu po vlastním pokladu. K tomu byla vždy potřeba vhodná krabička. Tak by se učebnice s cvičebnicí a čítankou, doplněné sešity v lákavých barvách, uzavřené v originální krabici nebo kufříku, mohly stát takovým malým pokladem češtiny.

7.1 Charakteristika učebnice

Učebnice funguje rozdělena na pravé a levé stránky. Na levé straně je vždy představen gramatický jev, ať už jednotlivá písmena abecedy nebo druhy vět, shoda podmětu s přísudkem atp., doplněný příslušnou informací. Na pravé straně jsou vždy cvičení k probíranému tématu.

Dělení učebnice na deset kapitol, je sice nenápadné, ale s jemným zdůrazněním měsíce ve školním roce, se s takovou učebnicí snadněji pracuje. Sami učitelé vědí, že například prosinec je kratší o vánoční prázdniny, děti už jsou natěšené na dárky a rozptýlené, logicky se tedy nestihne probrat tolik látky jako v jiných měsících. Proto je probíraná látka kratší, nicméně není ochuzena a pro snadnou práci s učebnicí i pro rodiče je jednodušší probrat danou látku v konkrétním měsíci.

Základem prvních učebnic je malé množství textu, oživeného ilustracemi. Několik základních cvičení se objeví v každé kapitole. Další úkoly a cvičení se pak objeví v pracovním sešitě, kde by jich mělo být dostatečné množství k dokonalému procvičení látky a k zabavení různě zdatných dětí.

Čítanka by měla přiblížit jednoduchou formou pohádkové příběhy. Ať už klasické nebo úplně nové od současných autorů. Texty odpovídají věku začínajících čtenářů. Kromě tréninku čtení slouží i k seznámení s různými způsoby využití mateřského jazyka v různých literárních útvarech.

K nácvičku čtení a správné gramatiky by měla také sloužit interaktivní verze učebnice na CD s probíranou látkou v každém ročníku. Možnost snadného a rychlého doplňování například měkkého „i“ a tvrdého „y“ do cvičení, umožňuje dětem trénink i doma a rodičům může usnadnit kontrolu.

Protože je součástí výuky českého jazyka také literatura, objevují se v každé kapitole učebnice ukázky literárních děl. Originální pohádky jako Křemílek a Vochoomůrka, Maxipes Fík nebo Krteček patří k pokladům naší literatury pro děti. Jsou také dětem většinou dobře známé. Charakteristické ilustrace známých autorů, například Zdeňka Smetany, Jiřího Šalamouna, Heleny Zmatlíkové a dalších, jsou jejich nedílnou součástí. Mají tak své místo v učebnici češtiny, přibližují svět jazyka dětem prostřednictvím dobře známých zážitků s pohádkami.

7.2 Autorské ilustrace

Ilustrace jsem vytvořila velmi jednoduché v kombinaci s jasnou barevností menších ploch. Netradičně použita razítka s písmeny a dalšími znaky, doplněná základními geo-

metrickými tvary slouží k potřebám cvičení i jako volné ilustrace. Vzhledem k užití úryvků textů z klasických pohádek a večerníčků jsou k příslušným textům použity ukázky originálních ilustrací (například Maxipes Fík nebo Křemílek s Vochomůrkou) neboť to jsou poklady české ilustrace a dané příběhy patří do našeho kulturního prostředí, tudíž i do učebnice mateřského jazyka. Navíc tyto postavičky jsou většinou dětem známé, mohou tedy lákat i k přečtení povědomého textu samostatně.

Autorské ilustrace využívají různorodých technik. Základem jsou otisky klasických školních razítek s abecedou, doplněné otisky základních geometrických tvarů jako je kruh, čtverec, trojúhelník. Využila jsem různých materiálů – dřevěných kostek, pěnové hmoty, gumy a podobně. Potřebné tvary jsem si připravila pomocí průbojníku, řezání šablon a podobně. Ilustrace jsou doplněny kresbou perem v detailech a koláží barevných papírů. Otisky jsou kolorovány vybranými valéry barev přímo v počítači, doplněné exaktními barevnými plochami. Touto kombinací jsem se snažila dosáhnout živosti při zachování jednoduchosti a čistoty výrazu. Doufám, že netradiční „razítkové“ ilustrace mají potenciál podnítit v dětech fantazii a rozšířit vnímání o další výtvarný názor.

7.3 Použité písmo

Písmem užitým pro sazbu této edice učebnic je Comenia. Jeví se mi jako vhodný způsob využít v praxi nové písmo, jehož autoři nabízejí univerzální použití originálního českého písma, které dbá zákonitostí našeho jazyka. Kde jinde jej využít než právě v učebnicích českého jazyka. Po prvních pokusech čtení u malých žáčků mohu potvrdit, že je to písmo dokonale čitelné i v malých velikostech. Pro potřeby výuky čtení jsem jako vhodnější zvolila variantu Comenia Serif v základním řezu, doplněnou řezem Bold pro titulky. Comenia Sans je využita pro odlišení kratších textů informativního charakteru, které se častěji opakují v celé učebnici a upozorňují na některé typické jevy a gramatické příklady. Pro přehlednost jsou tyto informace podloženy plochou ve světlé barvě. Pro doplnění a oživení textů slouží pro sazbu příkladů Comenia Script jako ekvivalent čitelného rukopisu. Úpravu textů jsem volila co nejjednodušší, nejčistší pouze v černé barvě. Ani barevné zvýraznění titulků nebo jiných textů mi zkušený učitelé nedoporučili. Dětem to často odvádí pozornost.

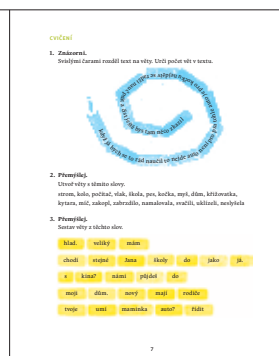
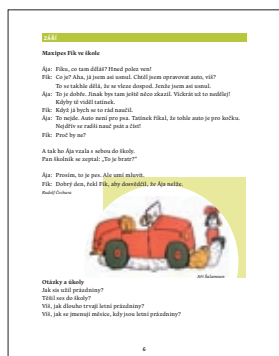
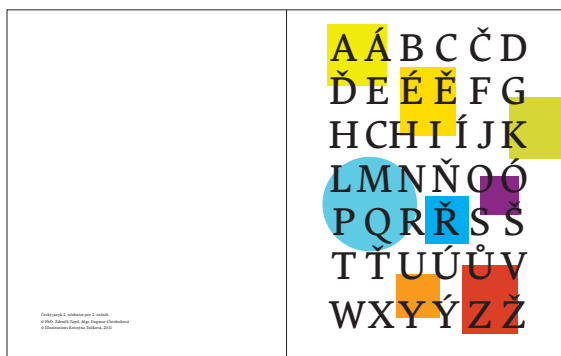
III. PROJEKTOVÁ ČÁST

8. UKÁZKY ŘEŠENÍ EDICE

8.1 Učebnice českého jazyka pro 2. ročník

Ukázka obálky učebnice, přední a zadní strana. Ukázka řešení vnitřních stran a vstupních stran s titulním listem učebnice. Formát učebnice je 205x260 mm.

Ukázky řešení vnitřních dvoustran učebnice s autorskými ilustracemi.

VĚTA

INFORMACE 1:
Mluvíme ve větách.
Auto není pro psa. Asi jsem usnul. Ajo vzala Fika do školy.

Jak poznáme větu v řeči?
Na konci věty poklesne hlasem, mezi větami jsou pauzy v řeči.

Jak poznáme větu v psaném textu?
Na začátku věty píšeme velké písmeno, na konci tečku.
Za větou může být i otázník nebo vykřičník.

ABECEDA — Písmeno A a

Otázky a úkoly
Víš, co to znamená, když se řekne od A až do Z?
Vymysli jména pro holčičky, která začínají písmenem A?
Vymysli jména pro kluky, která začínají písmenem A?

Víš, co je na obrázcích?
Kolik je na obrázku zvířat?
Kolik je na obrázku věcí?
Vysvětl, k čemu jednotlivé věci slouží.
Kolik je na obrázku postav?
Dokážeš vymyslet krátký příběh o některém obrázku?
Můžeš jej zkusit napsat.

8

CVIČENÍ

4. Přemýšlej.
Spočítej věty.
V jedné vsi žila chudá vdova. Měla dceru Elišku. Eliška s maminkou bydlely v malé chaloupce. Měly jen několik slepic a malou zahrádku. Vdova chodila v zimě do lesa pro dříví. V létě chodila na louku k Jeju. Třihala tam sladké jahody. Doma potom vařila jahodovou kaši.

DOPLŇOVAČKA
Když mě něco bolí
Když je míč v hřístě
Po silnici jezdí
Sportovec, který běhá, skáče, hází
Nemoc, kdy bolí v krku

5. Napiš.
Svíjalými čarami rozdeľ text na věty. Pak ho správně napiš.
to je dobře jinak bys tam ještě něco zkazil víckrát už to nejdělej kdyby tě viděl tatínek když já bych to rád věděl

9

VĚTY OZNAMOVACÍ, TÁZACÍ, ROZKAZOVACÍ, PŘACÍ

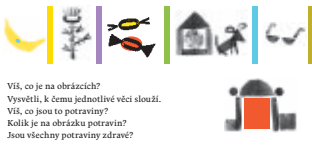
INFORMACE 2
Kdy píšeme za větou tečku, kdy otázník a kdy vykřičník?
Věty, kterými něco oznamujeme, jsou věty oznamovací. Za nimi píšeme tečku.
V řeči na konci věty klesne hlasem – melodie klesává.
Pes nemá kořik.

Věty, kterými se ptáme, jsou věty tázací. Píšeme za nimi otázník.
V řeči na konci věty hlas stoupá – melodie stoupává.
Proč ten pes nemá kořik?

ABECEDA — Písmeno B b

Otázky a úkoly.
Vymysli jména, nebo vesnice, které začínají písmenem B?
Víš, která zelenina a ovoce začínají písmenem b?
Víš, kolikrát je písmeno b ve větě: „Bubeník bubnuje na buben.“

Víš, co je na obrázcích?
Vysvětl, k čemu jednotlivé věci slouží.
Víš, co jsou to potraviny?
Kolik je na obrázku potravin?
Jsou všechny potraviny zdravé?

10

CVIČENÍ

7. Najdi.
Vyhledej věty oznamovací.
Jednou byl Vochohmírka tak zamyslený, že pořádkem chodil dokolečka po světelnici.
Prosím tě, nač pořádkem myslíš? Já pořádkem musím myslet na houpačku.
Dotlí si pro pekyňko a pro kus provazu a udeľá z toho houpačku.
Pověšil jí na součty mezi dva boky.

8. Řikej.
Zeptejte se spolužáka:
co rád dělá; co rád jí; co budete dělat zitra; kolik má sourozenců; kde bydlí...?
Jaké věty jste právě říkali? Jaké za nimi píšeme znaménko?

9. Přečti.
Nejdříve přečti věty oznamovací a pak tázací.
Že to má na svědomí to sluchátko?
A Mach řekl.
Ale co teď s téma kočkama?
Když je vezmu domů, tak mě naši vyhodí.
Víš, co to je, milion koček?

DOPLŇOVAČKA
Když je mi zima
Když něco spadne
Na nohách mám
Na zádech nosím
Auta jezdí na

11

VĚTY OZNAMOVACÍ, TÁZACÍ, ROZKAZOVACÍ, PŘACÍ

INFORMACE 2
Druhy vět:
oznamovací: Jdeme domů. Eva sedí tle.
tázací: Pijeme už domů?
rozkazovací: Jděte prosím domů. Okamžde domů!
přací: Kde bychom byli doma. Byt tak už doma!

ABECEDA — Písmeno Č č

Otázky a úkoly.
Víš, co znamená slovo šiperný?
Víš, co znamená slovo čmarat?
Víš, co znamená slovo číse?
Vymysli věty s těmito slovy.
Zašš nějakého čaroděje?
Řekni jinak slovo čaroděj.
Jak se jinak řekne čarodějnicce?

Doplň písmena, která v slovech chybí.
PO _ ÍTA _ MELÁK _ MÁRANICE
O _ KA _ ODPO _ ÍVAT _ ÁP

Vymysli věty s těmito slovy.

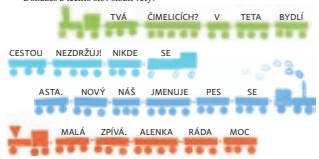
Procvič psaní.
čolek čiča, čuník, Čičmunda, Čenda, čaroděj člen, čaj, čárka

14

CVIČENÍ

13. Vysvětl.
Rozliš věty oznamovací, tázací, rozkazovací, přací.
Přijdeš dnes odpoledne bruslit? Nezapomej mě! V kolik hodin začíná večerníček? Kde bych nezaspal? Nemáš hlad? Dávej pozor! Už jsem přetělila dvě stránky. Vyřij tu sladkou limonádu! Ve škole se mi moc líbí.

14. Skládej.
Dokážeš z těchto slov složit věty?
TVÁ ČMELICÍCH? V TETA BYDLÍ
CESTOU NEZDRŽUJ! NIKDE SE
ASTA NOVÝ NÁŠ JMENUJE PES SE
MALÁ ZPÍVÁ, ALENKA RÁDA MOC

Věty napiš. Spočítej, kolik slov začíná písmenem A? Spočítej, kolik vět je oznamovacích, kolik tázacích a kolik rozkazovacích?

DOPLŇOVAČKA
Rozkaž někomu, aby upekł
Rozkaž někomu, aby skočil
Rozkaž někomu, aby otočil
Rozkaž někomu, aby klečel
Rozkaž někomu, aby utekl

15

Ukázky řešení vnitřních dvoustran učebnice s autorskými ilustracemi.

ŘÍJEN

O jablonce
Jednoho dne přišel Martineček na zahradu a listí na stromech bylo žluté jako pampelišky.
Zahradou poletovalo baňbílí léto.
„Mohu už jablíčko utrhnout?“ ptal se Martineček.
„Ano,“ usmála se maminka. „Už je pěkně červené.“
Je podzim a jablíčko už uzrálo.“
Edvard Petiška

Otázky a úkoly.
Najdi v textu větu tázací.
Najdi větu, kde se píše o bahmím létu. Víš, jaká je to věta?
Víš, co to je baňbílí léto?
Třihal jsi někdy ze stromu jablka?
Které ovoce se ještě na podzim sklízí?
Jak se jmenuje místo, kde roste hodně ovocných stromů?

Doplň slova podle vzoru.

Martineček	Martin	bota	botička
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

18

cvičení

1. Přemýšlej.
Řekni, co je na obrázcích.

Slova použij ve větách. Některé napiš.

2. Skládej.
Dokážeš z těchto slov složit věty? Víš, o jaký druh vět se jedná?

VODÍ KAŽDÉ MAMINKA ŠKOLKY. RÁNO SESTRU DO
BEZPEČNĚ OHLEDUPLNÝ NECHAL ŘIDIČ PŘEJIT. CHODCE
PO SPÁT? JESTĚ OBĚDĚ CHODIS
TY PORÁDNĚ! ZAVAZ TKANIČKY SI
POŘAD BY KEŽ NEDĚLE. BYLA

3. Skládej.
Z uvedených slov sestavuj věty.
vlak, autobus, tramvaj, dědeček, přijel, zastavil, zaveznila, do stanice, na zastávce, k nám, před přechodem

4. Najdi.
Ve shledku hlásek najděte slova. Aby to nebylo tak snadné, některá z nich mohou být napsána i popříjku.
omst, ukh, akmo, pučičá, želid, kalio, otrab, akžebolok, rámk, akryk, lezám, okčibaj

19

SLOH — POPIS POHÁDKOVÉ POSTAVY

INFORMACE S2:
Někdy potřebujeme někomu popsat (vyjádřit) jak něco vypadalo, probíhalo. Tomu říkáme popis.
V popisu používáme přirovnání např.:
slný jako lev, měštný jako kočka, chytrý jako liška, bílý jako sníh, černý jako uhlí
V popisu často používáme slova jako velký, malý, krásný, chytrý, smutný, veselý, mladý, starý...

Otázky a úkoly.
Víš, kdo to je?
Je černý, chlupatý, s dlouhým červeným jazykem, má špičaté uši, neupravené žedaté vlasy, mezi kterými vykulují růžky či rohy, podle nichž se určuje jeho stáří, má dlouhý kravský ohon a ve špinavých prackách s obličou nosí vidle. Má mnoho podob i vlastností.
Malý zelený mužíček s velkýma očima, rozklebenou pusou, zelenými vlasy a vousy. Chodí s obličou v zeleném oblečku doplněném o cylindr s červenou pentlí.
Někdy stará, jindy mladá žena, většinou v rozedraných hadrech, žijící v polozospadlé chatrči. Je velmi pilná, pracuje, kouzlí, čaruje a zaklíná po celý den.
Zkus podle obrázku popsat další pohádkové postavy. Popiš svého spolužáka. Napiš si popis na papír a přečti jej spolužákům.

34

cvičení

26. Doplň.
Doplň krátké a dlouhé samohlásky.
M _ _ m _ nka zavír _ dv _ _ fe R _ _ že kr _ _ mé v _ _ ní J _ _ níček a Mař _ nka d _ _ žli k p _ _ zníkov _ _ chal _ _ pec. Nad les _ _ m _ _ lá pt _ _ k. Na st _ _ le st _ _ jí v _ _ za s květin _ _ m _ _ l _ _ kař pr _ _ c _ _ je v n _ _ m _ _ cnicí. Pr _ _ d _ _ vač v _ _ ži ban _ _ ny. V zelen _ _ tr _ _ vě rost _ _ pamp _ _ líšky.

27. Říkej.
Vyjmenuj samohlásky krátké, samohlásky dlouhé souhlásky tvrdé, souhlásky měkké, souhlásky obojetné.

28. Přečti.
U stromu stávalo šest úhl.
Úkol nemá správnou úpravu.
Na ruce máme pět prstů.
Postupně přečti všechny souhlásky tvrdé, měkké a obojetné.
Zalívodní pravopis új.
Víš, co je to új a kdo v něm žije?

29. Doplň.
Seřad věty, jak by podle tebe měly jít za sebou.
_____ Měli dvě dcery.
_____ Rodiče je měli rádi obě, ale jednoho dne...
_____ Byl jednou jeden tatínek a maminka.
_____ První se jmenovala Zuzanka a druhá Hanička.
_____ Hanička se doobe učila, byla hodná a velmi pracovitá.
_____ Zuzanka byla líná a zlá.
Zkus vymyslet, jak to bylo dál.

35

PROSINEC

Mráz
Pavel Srut
Co dělají rybky,
když zlé mrazy padnou?
Chroupon z ledu střípký –
ale nenachladnou.
Na zádech i na bříse
pod ledem si plavou,
rybář sedí v kožičce,
kroutí nad tím hlavou.
(Věle na zimu)

Otázky a úkoly.
Najdi slova, která se rýmují.
Vysvětlí, co znamená, když se řekne, že padnou mrazy.
Co myslíš, může být mráz zlý? Kdo, nebo co může být zlý?
Kdo je to rybář? Najdi větu o rybáři. Proč myslíš, že sedí v kožičce?

Doplň slova podle vzoru.
Najdi tato slova v textu.

ryba	rybčička	hlava	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

Najdi obrázky, které k sobě významem patří a vysvětlí proč.

36

cvičení

1. Najdi.
Najdi v básničce Mráz všechna slova, ve kterých jsou samohlásky dlouhé.
Najdi v básničce všechny souhlásky měkké.
Najdi v básničce všechny souhlásky tvrdé.
Je v nějakém slově dvojháčka? V kterém?
Najdeš v básničce větu tázací? V kterém?
Vzpomeň si na další druhy vět?

2. Nahraď.
Řekni jinak tučně výtisková slova.
Mráz
Co dělají rybky,
když zlé mrazy padnou?
Chroupon z ledu střípký –
ale nenachladnou.
Na zádech i na bříse
pod ledem si plavou,
rybář sedí v kožičce,
kroutí nad tím hlavou.

3. Najdi.
Vyhledej všechny souhlásky tvrdé.
Jaké další souhlásky znáš?
Umíš vyjmenovat všechny samohlásky?

4. Najdi.
Najdi slova, která začínají tvrdou souhláskou.
Co myslíš, mají tato slova jen jeden význam?
noha, kohoutek, maminka, počítač, tábor, auto, váza, květina, škola, nádraží, honor, pes, venčnice, kalendář, rybčička, stůl, telefon, dáma

37

Ukázky řešení vnitřních dvoustran učebnice s autorskými ilustracemi.

SLOVNÍ DRUHY — PŘEDLOŽKY

INFORMACE 14:
Předložky jsou krátká slova, která se nacházejí před jmény. Čteme je s nimi dohromady, ale píšeme zvlášť.
ze stolu, v kuchyni, do Petřířova, nad oknem, ...

Některé předložky:
s, se, z, ze, v, ve, k, ke, do, na, za, od, nad, pod, před, bez

---

ABECEDA — písmeno Š š

Otázky a úkoly.
Přečti pečlivě.
u Dášy, se šálkem, s vítečkou, o myšce, za Šimonem, neuškejte si, ve výšce

Která z těchto slov musí mít na začátku velké Š? Vysvětli proč.
ŠVÝCARSKO, ŠACHY, ŠROUB, ŠÁRKA, ŠTĚTEC, ŠIMON, ŠTĚDRÝ, ŠTĚNĚ, ŠUNKA, ŠTAFLE, ŠVÉDSKO

Slož z těchto písmen slova.

Víš proč je ve všech slovech jenom měkké i (í)?
Najdi slovo se slabikou tě a uřci v něm všechny hlásky.

42

CVIČENÍ

18. Najdi.
Podtrhněte v textu předložky. Správně je přečtete.
Kočka seděla za oknem. Na obloze zářily hvězdy. Dojdi mi pro mléko k sousedům. Při řízení auta nikdy netelefonoj! U školy namalovali nový předchod pro chodce. Dvěte do skřepa se za babičkou nečekaně zabouchly. Z lesa se ozývalo hejkalí kvílení. Můžeš přijít s kamarádem.

19. Doplň.
Doplň do vět předložky podle smyslu a přečti.
po, za, na, v, pro, před, do, k, z, se, ze, při

Prubruh pul pomalu _____ proudlu. Žáci zašli _____ závěs.
_____ střeše cvrtikají vrabci. Klára Králová krála _____ klarinet.
_____ lese stojí starý smrk. Strýc Pošta nese _____ tašce sunárek _____ našeho Ološka. Hodiny nyní ukazují tři čtvrtě _____ čtyři. _____ Přemyslem byla přerostlá přešlákla.

20. Napiš.
Přečti všechna slova a rozděl je na dva sloupceky.
škrat, šiška, šárka, šlapat, šála, šplouchat šipek, šlehat, skubnout, Češi

Podstatná jména rozděl na slabiky.
Se všemi podstatnými jmény utvoř věty.

podstatná jména	ostatní slova
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

43

PÁROVÉ SOUHLÁSKY

Vyháskujte slova zmaňorně obrázkem a pak řekněte, které hlásky v nich slyšete. Slova napišete.

hodně _____ jeden _____

Abychom věděli, jaké písmeno na konci slova správně napast, pomůžeme si jiným tvarem slova
holu _____ bez holuba, hodně holubů → holub

Slyšime [holup], řekněme si - bez holuba, nebo hodně holubů, napišeme holub.

Další příklady: [břech] = břeh - bez břehu, 2 břehy, hodně břehů;
[pařez] = pařez - bez pařezu, 2 pařezy, hodně pařezů;
[chleba] = chleba - bez chleba, 2 chleby, hodně chleboů;
[hoř] = hoř - hodit

INFORMACE 17:
V některých slovech hlásky píšeme jinak, než je slyšime.
Týka se to následujících dvojic hlásek:

dvojice hlásek	píšeme	vystavujeme
b - p	holub	[holup]
d - t	plod	[plot]
d' - f	lod	[lof]
h - ch	snih	[snich]
v - f	dav	[daf]
z - s	mraz	[mras]
ž - š	pláž	[pláš]

44

CVIČENÍ

7. Najdi.
Najdi v článku Vzducholod tato slova: vzducholod, provázek, lávka, a řekni, kterou hláskou slyšíš u vyznačených písmen.

8. Doplň b - p.
Pracuj podle vzoru:
chlé _____ bez chleba   hodně chleboů
du _____ bez _____   hodně _____

klu _____, chu _____, jaku _____, naku _____, holu _____

Uvědom si, co slovo znamená. Zdvodni nahlas a napiš nejprve 2. a 3. sloupeček. Teprve potom doplň správné písmeno do 1. sloupečku.

9. Doplň b - p.
Postupuj stejně jako v minulém cvičení. Misto psaní si jiné tvary říkej.
drá _____, zu _____, přiko _____, sli _____, stro _____, poklo _____, slou _____, hři _____, skle _____

10. Doplň d - t.
Postupuj stejně jako v předcházejícím cvičení.
úřa _____, pořá _____, medvě _____, sa _____, kvě _____, hla _____, pilo _____, devě _____

11. Doplň d - f.
parololo _____, ze _____, sí _____, chu _____, ká _____, při _____, zá _____, hu _____, opra _____

12. Doplň h - ch.
sní _____, bře _____, stra _____, prospě _____, postře _____, ji _____, ho _____, m _____, pstru _____

13. Vysvětli.
Vysvětli, co znamenají tyto dvojice slova a utvoř s nimi věty.
plot - plod, les - lez, pověz - pověz, led - let, dub - dup, dráb - dráp

45

OPAKOVÁNÍ

Zpřeházená povídka.
Pokus se vrátit slova na správná místa v této Zpřeházené povídce.
Povídku napiš, tak jak si myslíš, že by měla správně být.

Hora právě vyšla za sluncem a postel vyskočila z prostorného dědečka.
Nazula si nohy na boty, dal si hlavu na čepici a otevřela dům od dveří.
Vůla, v noci země pěkně zářila děsí, odívěně zamumlaly kniry pod dědečka.
Rychlým dvorem si pospíšily přes krok, vycelily stíž z krávy a řekly: „Robará louko, jdi se napást na zelenou krávu a já půjdu do dříví na les.“

Zkus vymyslet vlastní povídku s těmito slovy.

54

CVIČENÍ

25. Doplň i, j, y, j.
Frant _____ k nen _____ lin _____ V d _____ vadle sed _____ me _____ t _____ šc. Na strán _____ ch taj
sn _____ h. Na zd _____ t _____ kají hod _____ n _____ Dět _____ se d _____ vají _____ na t _____ gry,
medvěd _____, slon _____ a had _____ Ládě chod _____ do d _____ vadla. Zazvon _____
lž _____ kou o sklen _____ ci. Na chodn _____ ku se nehon _____ me. Na kamen _____
sed _____ žába. Vid _____ ž komín _____ ka

26. Doplň.
Doplň správnou předložku.
pře _____ Jiřinou, o _____ rána, na _____ skálou, po _____ televizi, o _____ severu,
po _____ úrovni, o _____ Pavlka, pře _____ zatačkou zpomal, be _____ peněz, be _____
obalu, pře _____ závodem, be _____ domova, na _____ knihou, be _____ námahy

27. Doplň.
Doplň správné souhlásky.
V obci raději netru _____ Auto mělo naloženo mnoho tru _____ Boli mě celý
tru _____ Uvedl příklad _____ Ty jsi historj poka _____ Hlraně se o pradinách
nemu _____ ale do učení se nemu _____ Nepřevra _____ se na té židli! Při
zarykání nekla _____ odpoř! Při chůzi se tak dvoice nekla _____

28. Napiš.
Rozčleň text na věty. Ty správně napiš.
Málokdo z vás asi ví, jak na sebe čertí v pekle volají
věte tedy, že čertí mají své jména, jenže ta jejich jména
se nemusi vždycky psát s velkým písmenem na začátku
to my lidi musíme a vy žáci na to nesmíte při psaní
zapomínat někdo z vás se jmenuje třeba Jan Novák
nebo Petra Malá, však to zmáto v pekle má taky každý
své jméno, ale tam stačí jen jedno, například rohář.

55

8.2 Edice učebnic s pracovními sešity

Ukázky řešení obálek učebnic a pracovních sešitů pro 2. a 3. ročník. Formát učebnice a pracovního sešitu je 205x260 mm.

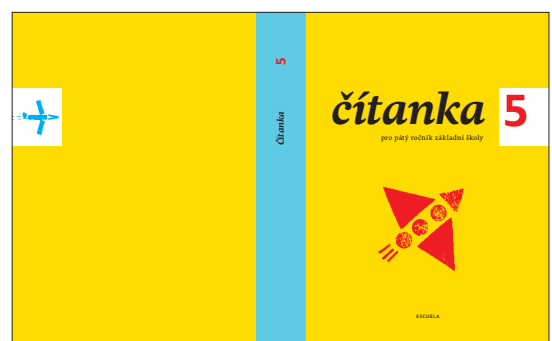
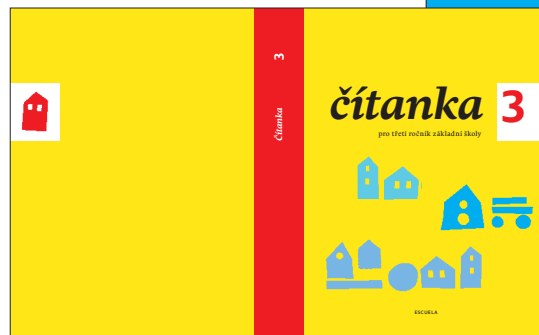

Ukázky řešení obálek učebnic a pracovních sešitů pro 4. a 5. ročník.

8.3 Čítanky

Řešení obálek čítanek pro 2. až 5. ročník. Formát čítanky je 170 x 220 mm.

8.4 Doplnkové materiály

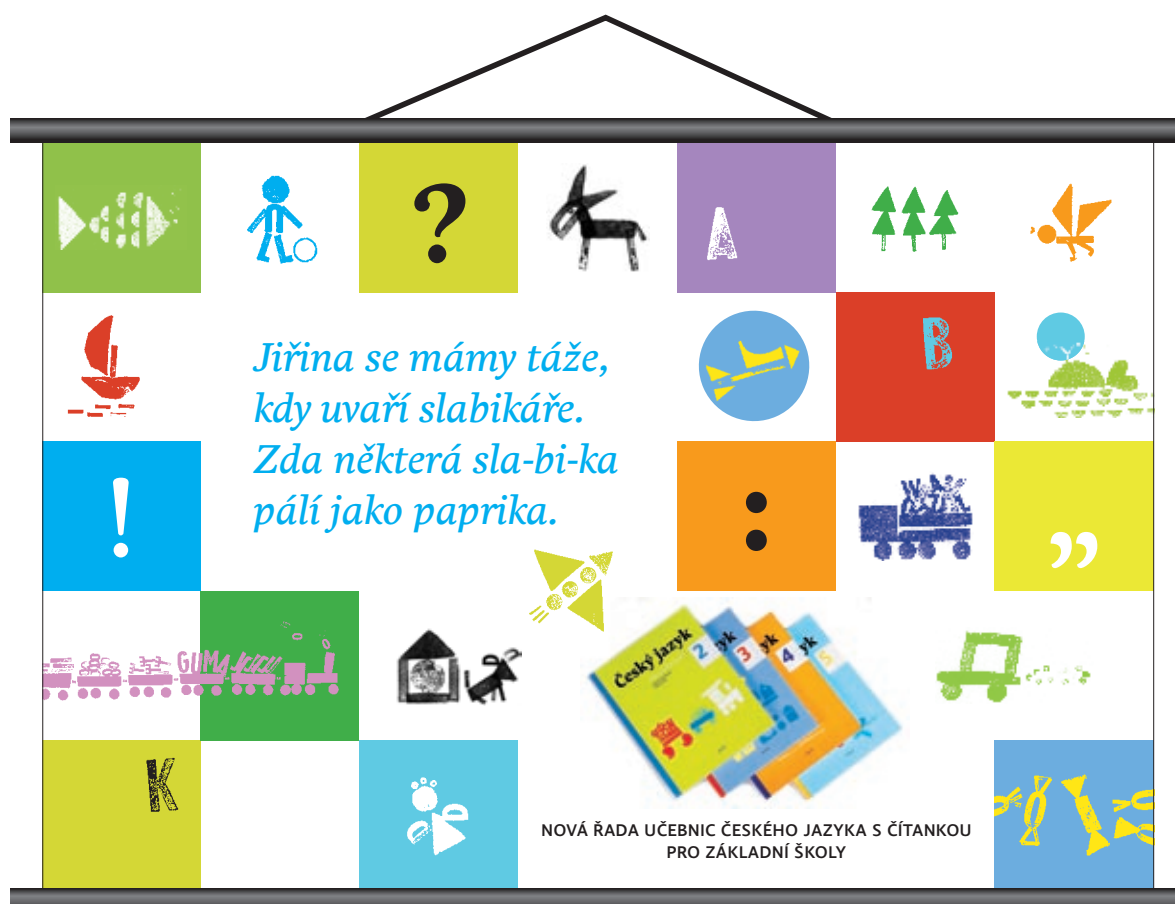
Ukázka řešení obálek sešitů velikosti A5, které volně doplňují řadu učebnic.

8.5 Plakát

Ukázka řešení prezentačního materiálu sloužícího k podpoře prodeje učebnic. Svou formou vychází z tradičních velkoformátových tisků, používaných ve školách v minulosti. Dodnes se uchovala tato podoba pro závěsné mapy. Již na první pohled je zřejmé, k čemu takový plakát slouží, respektive, jaký produkt může propagovat. Formát plakátu je B1.

ZÁVĚR

Nejsem zastáncem zjednodušování školních osnov už z toho důvodu, že děti jsou opravdu z podstaty zvědavé, hlavy mají otevřené a jsem ochotna tvrdit, že ve většině případů jsou schopné a ochotné se naučit opravdu hodně. Dovoluji si tak tvrdit na základě zkušeností nejen se svými dětmi. Navíc jako malí si ještě většinu osvojených informací pamatujeme a mozek je zkrátka určen k tomu, aby se během života učení vyvíjel. Zdravý základ z dětství je tomu jen ku prospěchu. Domnívám se, že zjednodušováním za každou cenu ochuzujeme budoucnost o lidi schopné samostatně do hloubky uvažovat, analyzovat situace a dávat věci do potřebných souvislostí.

Jsem přesvědčena, že i to, co člověka obklopuje, co si sám nevybral, ale co zkrátka ve svém okolí má, jej ovlivňuje, byť by nic z toho nevnímal vědomě. Domnívám se, že vzdělání je postaveno na rovných příležitostech všech dětí určitého věku, na dostupnosti odpovídajících informací. Rovnými příležitostmi nemám teď na mysli jen mediálně již známé znevýhodnění dětí ze sociálně slabších vrstev, znevýhodnění dané etnickým původem nebo náboženským přesvědčením. Míním tím všeobecné právo na vzdělání a informace, které nebude nikomu kazit ani onen učitel, jež je přesvědčen, že špatně zpívám, nebo neumím kreslit, bude mi dávat pětky a moje schopnosti zesměšňovat. Mám na mysli tím mít tu možnost, že dítěti v citlivém období vnímání není necitlivým učitelem zničen zájem o nějaký předmět. Že zkrátka výchovu a vzdělání nedělají jen publikace a učitelé, že je prostě ovlivňuje vše od přístupu učitelů k žákům i k sobě navzájem, prostředí i příklady z okolí.

Nové technologie přinášejí spousty nových nápadů. Inspirují různé tvůrce k novým metodám výuky. Někdy mohou naopak vést k příliš velké složitosti. Autoři ve snaze využít všech dostupných možností, zahltní děti přebytečnými informacemi. Často některé jevy jen naznačí a bez poznání hlubšího smyslu se pokračuje dál. Takový přístup plutí po povrchu může všechny jen zbytečně frustrovat. S přístupností technologií se topíme v informacích a je uměním se v nich neztratit. I to je třeba děti naučit.

Učebnice bude vždy důležitý a v mnoha ohledech nezastupitelný prostředek vzdělávání. V dnešní době však nemůže zůstat jen papírovou knihou, neboť edukačním materiálem rozumíme stále častěji interaktivní programy, které děti baví i vzdělávají.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BERAN, Vladimír a kol. *Aktualizovaný typografický manuál*. Praha: Kafka design, 2000. 2. opravené vydání.

BLAŽEJ, B. *Grafická úprava tiskovin*. Praha: SPN, 1990. 1. vyd. Edice Učebnice pro střední školy. ISBN 80-04-23201-9

BOHATCOVÁ, M. a kol. *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-131-0

BROUSIL, T. – LENCOVÁ, R. – ŠTORM, F. *Comenia. České školní písmo*. 2005–2008.

HLAVSA, Oldřich. *Typographia – Písmo, ilustrace, kniha*. Praha: SNTL, 1976. 1. vyd.

HÝBL, Fr. *Učitelé – autoři učebnic a dětské literatury*. Přerov: Muzeum Komenského v Přerově, 2005. Sborník konference

KOČIČKA, P. – BLAŽEK, F.: *Praktická typografie*. Brno: Computer Press, 2004. 2. vyd. ISBN 80-722-6385-4

LENCOVÁ, R. *Comenia Script: praktický manuál*. Praha: Svět, 2008. 1. vyd. ISBN 978-80-902986-9-9

MAŇÁK, J. – KLAPKO, D. *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006. Edice Pedagogický výzkum v teorii a praxi. ISBN 80-7315-124-3

PRŮCHA, J. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-49-4

MENHART, O. *Nauka o písmu*. Praha: SPN, 1981. 5. vyd. Edice Učebnice pro střední školy.

MENHART, O. *Tvorba typografického písma*. Praha: SPN. 1. vyd. Edice Učebnice odborných škol.

POP, P. – FLÉGER, J. – POP, V. *Sazba I. Ruční sazba*. Praha: SPN, 1989. 2. vyd. Edice Učebnice pro střední školy.

PRIMUS, Z. *Umění je abstrakce. Česká vizuální kultura 60. let*. Praha: Kant a Arbor vitae, 2003. 1. vyd. ISBN 80-86217-30-2, ISBN 80-86300-14-5

KUPČÍKOVÁ, A. *Slabikář (multimediální interaktivní) pro tzv. děti s rizikem dyslexie ve věku od 4–6 let, (...)*. Praha, 2010. Doktorandská práce na Akademii výtvarných umění v Praze. Vedoucí práce Prof. Milan Knížák Dr. A.

TVAR: literární obtýdeník. Č. 6/2010 (březen 2010). Praha: Klub přátel Tvaru, 1991–. Vychází 1x za 14 dní. Ročník 21. ISSN 0862-657 X

TYPO: Typografie, grafický design, vizuální komunikace. Č. 29 (říjen 2007). Praha: Svět tisku, 2003–. Vychází čtvrtletně. ISSN 1214-0716

SOUVISLOSTI: Revue pro křesťanství a kulturu. 2/40/1999. Slovo v prostoru. Vydává Sdružení pro Souvislosti. 1990–, online 1997–. [pdf verze] Dostupný z: <http://www.souvislosti.cz>

Související webové portály: www.msmt.cz; www.vzdelani21.cz; www.flexilearn.cz; www.fraus.cz; www.lencova.eu; www.dys.cz

SEZNAM PŘÍLOH

1. Maketa učebnice – grafické řešení obálky, vstupních listů a vnitřních stran s vlastními ilustracemi
2. Makety edice – obálky učebnic, pracovních sešitů a čítanek pro 2.–5. ročník
3. Doplnkové materiály k učebnicím – sešity
4. Plakát propagující novou edici učebnic

Vše uloženo ve formátu pdf na přiloženém CD.